

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Prestreljena perut

Jesen je pričela barvati drevje. Vrhovi kron so drug za drugim porumeneli. Odmrli so prvi listi. Veter jih je trgal z vej in vejic. V kolobarjih so se spuščali z višine na tla.

Noči so bile vedno hladnejše. Padle so prve slane in razlile po obledelem zelenju bogastvo barv. Bukev je pordela, gaber in javor sta rjavkasto zadahnila, macesni so v soncu blesteli kakor čisto zlato. Čimdalje bolj pa so se kazale temnozelenne smreke in srebrno iglaste jelke. Borovci so kljubovalno pogledovali s po-bočij v doline, kakor bi hoteli reči listnatemu drevju, da jih ni strah zime.

Strmni skalni Studor vštric temno porasle Rudnice je zažarel v rožnih barvah, kakor bi bil ta jesen vzcvetel. S polje je kimalo rdeče pritlehno grmičevje. Siva, nizka peščena vrba, rjavkasta trava in svetlorumeno lističje od kdo ve katerega rastlinja in še sto vrst drugih barv so spremenili čez poletje zelene jase v cvetoče pisane planjave. Vmes pa sta cvetela modri kocasti svedre in košatovrhi vijoličasti jesenski encijan.

V nič manj pisano obleko ogrnjena se je ogledovala v temnomodrem mokrem ogledalu pod sabo Pršivca za jezerom. Po gorah so nekateri vrhovi še prekašali Studor in Pršivec, dokaj več pa jih je v lepoti močno zaostajalo.

Ob sončnem in suhem vremenu Hribarjev Peter kar ni mogel strpeti doma. In če se je obotavljal zadeti oprtnik in puško, ga je prišel priganjat Resa. Dregal ga je z gobcem v nogo, se mu spenjal na prsi in ne-strpno cvilil. Zavil je pa pes zmerom na Vogar, kakor bi mu noč in dan rožil po glavi samo stari kruljavi lisjak v Hebatu. Z ležišča ga je kar skoraj vselej prepodil. Kadar pa je Peter kam drugam zavil, je Reso minilo pol veselja. Pa to je bilo le redkokdaj.

Hoditi čez Vogar v gore je bilo tudi za Petra najbolj pripravno. Med potjo je privajal Reso lovu, na Vogarju je psa navadno pustil pri Grmovi Špelci, sam pa odšel še naprej v gore. Pri Tkalčevi Jerci Resa ni maral obstati, kar se je planšarici kaj za malo zdelo.

Drevje se je čimdalje bolj obletalo. Pod nogami je pošumevalo listje. Divjad je postala nemirna. Zajec se je umaknil večnemu nemiru iz goščav pod samotne grme na senožetih in pašnikih. V Vojah je Peter videl belo podlasico, ki napoveduje sneg. Lisjak v Hebatu je oblekel že zimski kožuh; Peter in Vencelj sta se dogovorila, da ga uženeta, še preden se planšarji in planšarice preselijo z Vogarja v Voje. Priganjal je Hrubečka. Po gozdarjevem vedenju in govorjenju je Peter sklepal, da ima Vencelj svoje posebne namene. Kruljavi lisjak mu je le dober izgovor. Kakšne muhe pa Hrubečki rojijo po glavi, ni mogel uganiti. Samo slutil je, da v pesmi, ki jo bo Čeh zagodel, ne bo manjkalo imena Tkalčeve Jerce.

Na Vogar sta Peter in Vencelj prišla z nočjo vred. Po vsej širjavi neba se je prelivala zarja. Živina je bila že vsa v hlevih. Večinoma je že plegla in pre-žvekovala. Zvoncev skoraj ni bilo čuti. Iz stanov je vstajal dim. Planšarji in planšarice so si kuhali večerjo. Nekje so pele cokle po kamenju. V Belčevem svinjaku so se zravšali prašiči.

»Večer prebijeja pri Tkalčevi Jerci, ali ne?« je spregovoril Vencelj. »Spat se pa že zarijeva v kakšno seno.«

»Kakor je vam prav,« je pristal Peter.

»Tudi za vaju ne bo nápak,« je spet namignil na Jerco gozdar.

»Ne bo lepo, če se pri Grmovi ne oglasim,« je pomislil Peter in preudarjal, kako bi izpeljal, da bo prav. Iz zadrege ga je rešil Resa. Kakor bi bil ugledal zajca, je stekel naprej in se ustavil pred Špelčinim stanom. Veselo je zalajal in z desno prednjo šapo popraskal po durih. Planšarica mu je prišla odpirat in pes in dekle sta se pozdravljala, da se je Vencelj kar čudil prijateljstvu. Gozdar tudi ni prezrl, da se Špelca lovca ni nič manj razveselila kot Rese. Grmovo je Hrubečka koj prepoznal, čeprav je bila še dekletce, ko je zadnjič govoril z njo. Naredil se je domačega. Kakor majh-nega otroka je prijel s konci prstov planšarico za zdravo ogorelo lice in ji ponagajal: »Kdaj si se pa ti razcvetela v tako brhko rožo?«

»Medtem ko so vam šmarnice pognale v bradi,« mu je hitro vrnila nagajivo besedo in zraven še s kazal-cem pokazala na sive niti v gozdarjevi bradi.

»Vidim, da imaš tudi jezik zdrav in spočit,« se je smejal Vencelj.

»Pa vstopita in malo pri meni posedita, da ga utrudim,« je povabila Špelca.

»Bi težko šla mimo, ko si tako prijazno zgovorna.« Vencelj je stopil čez prag. Trdó za petami mu je sledil Črt. Špelci na psu niso bile vseč nizke in ukrivljene noge. Koj se je obregnila obnje: »Psa ima pa Peter lepšega kakor vi. Ne zamerite.«

Peter se je zbal, da bo Vencelj postal nejevoljen. Pa ni. Hudomušno je zavrnil planšarico: »Vsak po svoje sta lepa. Ti seveda po gospodarjih sodiš. In če bi me ti hotela vleči, da mojo sivečo brado rajši vidiš kakor črne brke Hribarjevega Petra, in bi bil jaz tako nespameten, da bi ti verjel, to bi mi kazala osle za hrbtom. Pa reci, ali ni res?« Hrubečka je pomelžiknil lovcu. Trdno je bil uverjen, da je Špelco spravil v zadrego, iz katere se ne bo znala izviti. Planšarica pa je komaj opazno nagubančila čelo, malo pomislila, svetlo pogledala gozdarja in se pritajeno nasmehnila: »Če prav po pravici povem, sta mi oba vseč, vi in Peter. Samo vsak po svoje, kakor vam Črt in Resa.«

Oba psa sta dvignila glavo. Vencelj pa je plosknil z roko ob lastno stegno, da je glasno zapela irhovina, in se široko zasmeljal: »Preklican deklíč! Dobro si se ognila odgovoru. Pridi sem!«

Špelca se je obotavljala: »Kaj pa bo?« Počasi se je bližala višjemu gozdarju. Hrubečka pa je segel v oprtnik in vzel iz njega dokajšnjo papirno vrečico: »Na, nastavi roko. Ne bo ti žal.« Planšarica je že poznala gozdarjevo navado, da rad postreže s sladkarijami. Nastavila je kar perišče. Vencelj ji je usul vanj vse belo in rdeče cenzeljcev: »Pa pazi, da ne boš za Petrom preveč gledala, če nočeš, da ti katera druga ne izpraska oči.«

»Se nobene ne bojim in bom gledala, kakor se bo meni zdelo.« Špelca se je sedaj samo še prisiljeno držala prijazno. Naglo se je obrnila, pristopila k polici in nalila iz čerfe skoraj polno pasje koritce mleka: »Na, Resa, jedel!« Pes je že čakal, kdaj mu postavi planšarica koritce na tla. Povohal je mleko, previdno preizkusil z jezikom, če ni prevroče, in pričel glasno lokati. A že je zarenčal in hlastnil proti črnemu jazbečarju, ki se je približal in bi tudi rad pil mleko. Vencelj je svojega psa poklical k sebi in spet podražil Špelco:

»Črt, kar lepo pri meni bodi, da katere ne stakneš. Saj vidiš, da v tem stanu nimava nič besede.«

»Kdo pa pravi, da ne,« je oporekala Špelca. »Samo Resa bi bil neumen, če bi svoje prvo mesto odstopil drugemu psu, ko je pri meni kakor doma.«

»Pa menda njegov gospodar Peter tudi.« Vencelj si je pogladil brado in na rahlo dregnil s komolcem

Petra. Špelca se je pa nagnila prek ognjišča in povedala svojo misel kar naravnost:

»Nič se ne dregajta, z vama vred dobro vem, da je Hribarjevemu Petru dokaj bolj pri srcu stan Tkalčeve Jerce kakor pa Grmove Špelce. K meni ga mora pripeljati Resa, k Jerci mu pa noga kar sama zavije. Zakaj pa ne, če mu je tako bolj prav.«

Peter je hotel nekaj oporekati, pa mu Špelca ni pustila do besede. Nalila je mleka še Črtu in se ponudila, da tudi lovcema skuha večerjo, pa je Vencelj odklonil in odločil, da vsi skupaj prebijejo večer pri Jerci in da naj gre Špelca kar brž z njima. Planšarica se je izgovorila, da mora pogledati še k živini in da tudi v stanu še ni opravila vsega dela, da pa pride kasneje, čeprav v resnici ni bila namenjena iti. Počemu pa naj bi bila v napotje? Morebiti bi jo Jerca še po strani gledala. Nič naj se nikar ne boji. Ne bo ji prevzela Petra. Vencelj je pa uganil njene misli in ji zagrozil, da jo pride sam iskat, če je ne bo, ko se stemni, in da bo že skusila, kako znajo poljubljati gozdarji s šmarnicami v bradi. »Si me že poljubil, dedec poraščeni,« si je mislila Špelca. Gozdarju je pa rekla, da naj le kar pride. Še nalašč se bo obotavljala. Čeprav je Hrubečka vedel, da se dekletke samo šali, mu je bila Špelca čimdalje bolj vseč. Kar nikamor se mu ni več mudilo. Zanj je bila resda dokaj premlada; če bi bil pa v Petrovih letih, bi ga pa tudi s parom volov ne izrekli nocoj iz Špelčinega v Jerčin stan.

Tema se je že delala, ko sta lovca odšla. Psa sta stekla za njima. Pred Jerčinimi durmi se je Resa obrnil in ušel nazaj k Špelci.

»Prav si naredil, prav si naredil, prav si naredil, Resa,« ni mogla Špelca dovolj pohvaliti psa. »Pri meni boš spal nocoj pa pri nikomer drugem, in če se obema nos povesi, Jerci in Petru in še bradaču na vrh. Sicer sta se pa lovca prej oglasila pri meni kakor pri njej. To se ji ne zdi prav. Naj le vé, da ni sama na svetu.«

Resa je bil obilno deležen Špelčine večerje. Tkalčeva Jerca je pa Petru in Venceljnu napravila celo gostijo. Take volje je Peter že dolgo ni videl. Venomer se je sukala okrog njega in nič ni prikrivala, da ga ima rada.

Že davno so povečerjali, Grmove Špelce pa od nikoder ni bilo. Venceljnu ni kazalo drugega, kakor da izpolni svojo grožnjo in jo gre iskat.

»Pa da se mi ne bosta poljubovala ta čas,« je s privzdignjenim prstom narejeno posvaril Petra in Jerco ter odšel.

Na ognjišču je prasketal ogenj in metal sence po stanu in pod škodlasto streho. Zunaj so utihnili gozdarjevi koraki. Peter se je zavedal, da bi moral kaj reči, pa se ni mogel nič pametnega domisliti. Iz somraka se je nekako boječe oglasila Jerca: »Peter, ali res nisi več hud name?«

Maks Buri: Pogrebci v Brienzu v Švici. (Basel, Umetnostni muzej.)

»Bodi no pametna. Kaj še vedno nisi pozabila?« Peter je stopil tik Jerce.

»Zadnje čase veliko mislim nate.« Planšarica se je zazrla Petru naravnost v obraz.

»Res?« se je razveselil lovec in prijel Jerco za roko. In sam ni vedel, kdaj se je sklonil in Jerco poljubil. Ni se branila. Ovila mu je roko okrog vratu in pogovor v stanu je utihnil. Še ogenj ni več prasketal. Po tramu pa je pritekel polh.

Zmotila ju je rahla hoja pred durmi. Peter in Jerca sta hitro stopila vsak na svojo stran ognjišča. V stan pa se je navihano prismejala Grmova Špelca. Vrat za sabo ni zaprla. Jerca jo je v mislih obdolžila, da je zunaj prisluškovala. Peter ni bil tako nagel v sodbi. Špelca se je pa pohvalila: »Pa sem ga le potegnila, bradača. Me bo vedel drugič spet imeti za otročje neumno.« In je hitela pripovedovati, kako je že skoraj okroglo uro čakala skrita za hlevom, če jo bo Vencelj res prišel iskat. Vsega se je že naveličala in mraziti jo je začelo. Ne bi bila več dolgo vzdržala. Prav zadnji čas je že bil, da se je Hrubečka spomnil svoje grožnje. »Moram pogledati, kako me bo klical.«

Špelca je spet odhitela iz stanu in izza vogla oprezovala. Peter in Jerca sta se spogledala. Oba sta bila sedaj prepričana, da Grmova nič ne vé, kaj sta se pogovarjala in kako jima je zmanjkalo besede, da sta si molče še več povedala.

Špelca se tudi sedaj ni brigala za Petra in Jerco. Zunaj na voglu se je presrečno hahljala. Bolj je slišala kakor videla, kako je Vencelj poskusil odpreti duri v njen stan. Kar verjeti ni mogel, da so res zapahnjene. Potrkal je in poklical: »Špelca!« Namesto da bi se mu odzvalo dekle, je znotraj zalajal Resa in razdražil Črta, ki mu je togotno odgovoril. Nastal je srdit lajež. Vencelj je skušal psa pomiriti, pa mu ni uspelo. Planšarji in planšarice so začeli pogledovati iz stanov, kaj je. Hrubečka je zaklel in zažugal: »Špelca, le počakaj!« Obrnil se je in odšel. Mu ni drugega kazalo. Če bi se še količkaj obotavljal, bi ga kar gotovo obdolžili, da lazi za mladimi dekleti, in bi se mu, če že ne v obraz, pa vsaj za hrbtom posmehovali.

Črt je utihnil in prišel za gospodarjem, Resa v stanu se je pa še usajal. Vencelj je razmišljal, kaj naj reče Jerci in Petru zavoljo Špelce, in se nič ni oziral okrog

sebe. Pa je poskočila izza vogla predenj Špelca: »Hop!« Ustrašil se ravno ni, zdrznil pa. Še Črt je zarenčal: »Ti škrat ti.« Špelca se je zvonko zasmejala: »Haha. Pa sem vas.« Vencelj je nagajivko ujel za roko: »Tudi jaz bom tebe, kakor sem obljubil.« Potegnil jo je k sebi. Mlada planšarica se je skušala izviti, pa se ji ni posrečilo. Samo toliko se je ubranila, da jo Hrubečka ni mogel poljubiti na ustnice. Na lice jo je pa. In ves obraz ji je prav nalašč omedel s svojo brado. Špelca je že odprla usta, da bi zavrisnila, pa se je še o pravem času spomnila, da bi jo slišala Jerca in Peter v stanu. Peter naj bi jo. Prava reč. Tkalčevi pa ni privoščila škodoželjnega veselja.

V stan sta se gozdar in Špelca glasno prismejala. Vencelj se je hvalil, kako je izplačal Špelčino navihanost. Pa je tako pripovedoval, da Peter in Jerca nista mogla razložiti, kaj naj bi bilo res, če sploh kaj je. Grmova pa gozdarju tudi ni bila nobene tiho. Tako sta se razpletla v pogovor, da Petru in Jerci ni bilo treba ves večer skoraj nič govoriti. Si tudi želela nista. Preveč sta mislila drug na drugega.

Vencelj je živo obnovljeno prijateljstvo med Jerco in Petrom videl ves večer. Ni mu bilo žal, da je prišel na Vogar. Kakor se je bil namenil — jutri naredi za vselej konec Petrovim nezaupljivim pogledom. Špelca je pa šele proti zadnjemu postala pozorna na Jerčino in lovčevo vedenje. Njene dobre volje je bilo hitro konec, zabavnega večera pa tudi.

Hrubečka se je ponudil, da spremi Špelco prav do njenega stanu, da je ne bo strah, pa ga je odločno zavrnila. Bala se je jezikov, dokaj bolj kakor medveda ali volka, pa tudi bolj kot gozdarjeve brade.

Tiho je odprla stan in se na pragu obrnila. Noč je bila jasna. Nad jezerom so migljale goste zvezde. Hladu pa Špelca ni čutila; še vedno sta jo grela smeha polni večer in pravkaršnja hitra hoja. Na praproti v kotu je vstal Resa, se glasno pretegnul in prišel k njenim nogam. Kakor bi ga rada imela, bi mu prav nič ne branila, če bi hotel oditi za Petrom. Pes pa niti čez prag ni maral stopiti. Da bi ga pa spodila — nikoli.

Špelca je spet zapahnila duri in kar v temi legla. Preden je pa zaspala, je še povedala psu: »Veš, Resa, saj ti nisi nič kriv. Godilo se ti pa pri Tkalčevi ne bo ravno najbolje, se mi zdi. Pa k meni priteci. Prej bom jaz lačna kakor ti. Petru naj se pa kar otepa. Prav njemu nakljub se tudi jaz ozrem za fantom. Mar misli, da je sam na svetu.«

In sta zaspala oba, Resa in Jerca.

Vencelj in Peter sta pa zlezla v Belčev senik. Gozdarju k nogam se je zvil Črt kakor pogreta blazina. Pod senom so cvilele miši. Petru je po glavi rojila Tkalčeva Jerca. Kaj pa naj drugega misli, je prav vedel Vencelj in povzel besedo: »Tako prijetnega večera kakor nocoj pa že davno nisem preživel.«

»Dobro sta se zabavala z Grmovo. Kar lepo vaju je bilo poslušati.«

»Še dokaj lepše pa gledati vaju z Jerco. Zaljubljenost vama je kar žarela z obrazov. Prav, prav, da sta se spet spoprijateljila.«

Peter se je obrnil proti gozdarju: »Saj tisto navzkrižje —. Ni vredno, da bi govoril.«

»Sedaj tako praviš,« je spregovoril Vencelj glasneje: »Prej si me pa večkrat po strani gledal, čeprav sem ti zagotavljal, da ti ne bom pretekel poti.«

Peter ni nič tajil: »No da. Ne zamerite. Res se včasih nisem več spoznal.«

»Pametnega človeka zaljubljenici zlepa ne vznevoljijo. Ti seveda tega še ne veš, jaz sem pa že skusil, da je zaljubljenost svoje vrste prismojenost. Kdo naj bi takim ljudem tehtal vsako besedo in se zmrdoval nad njihovimi pogledi.« Vencelj je iz modrovanja zavozil kar naravnost v življenje in vprašal: »Kdaj se pa mislita vzeti?«

Peter se je počutil kakor šolar. Pritajeno je povedal: »Saj se še dogovorila nisva, da se bova.«

Zašumelo je seno. Hrubečka je nehote odkimal z glavo: »Kakor sem rekel. Svoje vrste bolezen.« Spet je preskočil na drugo misel: »Jutri zjutraj pojdi pa koj za dne v Hebat in zabij vse lisičine, da nama lisjak ne uide pod zemljo. Po pogonu bi ga Črt ne prignal več na svetlo. Iz skalnatih tal odkopati bi ga pa tudi ne mogla. Sedaj pa zaspiva. Lahko noč!«

Vencelj je kmalu zasmrčal, Peter je pa še dolgo bedel. Drugo jutro je odšel v Hebat, še preden se je Hrubečka zbudil. Vrnil se je, ko je sonce že polizalo rahlo slano. Živina je odhajala na pašo. Jerca pa kakor bi bila pozabila. Glasno so jo klicali zvonci v hlevu, pa jih ni slišala. Pogovarjala se je z Venceljom v stanu. Peter je slišal svoje ime, razgovora pa ni razumel. Zamikalo ga je pa vendarle, da bi prisluhnil. Nak — kaj bi si mislila, če bi ga zalotila! Zakašljal je in stopil čez prag.

»Ti o volku, volk iz lesa,« je pozdravil Hrubečka. Jerca se mu je pa prijazno nasmejala in mu kar koj postavila zajtrk na mizo. Petru se niti ni zdelo vredno povprašati, o čem sta se pogovarjala. Po sinočnjem razgovoru na senu ni več dvomil, zakaj je prišel Vencelj na Vogar.

Peter bi bil Reso rad z žvižganjem priklical od Špelce. Pa pes ni hotel nič slišati. Moral je iti ponj. Rad bi bil psa strahoval zavoljo neposlušnosti, pa si ga vpričo Špelce ni upal. Planšarica je bila prijazna kakor druge krat. Le nekako narejeno je bilo njeno priljudno vedenje. Še dokaj uspeha na lovu mu je želela, ko je odhajal. Sama zase pa je po tistem spregovorila: »Ne boš si domišljjal, da mi je kaj. Da bi se mi s Tkalčevo smejala. Nikoli.« In da bi Petra še bolj

potrdila v misli, da je ni sinoči prav nič prizadelo, je glasno zapela:

»Rožic ne bom trgala,
da bi vence spletala.
Mirno, svobodno, ljubó
po planincih naj cvetó.«

Petru se nekaj ni zdelo prav, pa se ni mogel domisliti, kaj. Občutil je kakor včasih, ko je odrasčal, če je mami kaj utajil.

Vencelj s Črtom ga je čakal že na hribu konec stanov. Petru je bilo kar prav, da se mu ni bilo treba več oglasiti pri Jerci.

Resa je postal nestrpen. Začutil je, da gre spet podit lisjaka. Da bi v mladostni vnemi ne skazil pogona, ga je Peter oprčil.

Vencelj je pa Črtu ukazal k nogi. Kakor bi bila prisluhnila prizvanjanju zvoncev pasoce se živine, sta oba lovca molčala. Le žebliji podkovanih čevljev so škrtinili tu pa tam ob kamen in v soncu zlateče se listje je pošumevalo pod nogami.

»Ti veš, kako je treba zastaviti,« je spregovoril v Hebatu Vencelj. »Uredi tako, da boš bržkone prvi streljal sam. Spustila bova v pogon samo Reso, Črta pa vzamem s seboj; bo nazadnje pokazal, kako se zna spoprijeti z lisjakom, če se ga bo svinec premalo prijel.« Zapel je jazbečarja na jermen in ga odvedel s sabo navkreber pod skalo. Peter je pa Reso spustil, mu ukazal iskati in mu še požvižgal, sam pa je obstal na podolžnem grebenu, da je videl v dve dolinici.

Dolgo ni hotelo biti nič. Že sta lovca mislila, da bo komaj kaj, ko se je nizko v skalah oglasil Resa. Oba sta takoj vedela, da je vzdignil lisjaka. Kakor bi zvitorepec vedel, da ga zgoraj čaka dvoje napetih pušk, kar ni hotel iz pečin. Črt bi bil istrijanu šel rad pomagat, pa ni smel od gospodarja. Kar tresel se je od razburjenja.

»Pok!« je počila spodaj Petrova puška. Vencelj je zdaleč videl, kako je lisjak nekajkrat zakrožil z repom lovecu v slovo in izginil kakor kafra v grmovju. Vedel je, da kruljavec sploh ni zadet, ali pa so mu šibre samo malo kožuh oplazile. Resa je pritekel po sledu, se na strela za kratek čas zmedel, potem se pa še bolj živo pognal za lisjakom, »Pa res kaže, da bo dober gonjič,« je bil Vencelj vesel Petrovega psa. Lisjak je zavil proti njemu. Za hip se je ustavil in pogledal nazaj po psu.

Vencelj je dvignil puško k licu. Lisjak se je nameril naravnost proti njemu. Na približno trideset korakov je Hrubečka skrivil prst. Razlegel se je pok. Lisjak je poril z nosom po zemlji, krčevito dvignil rep in odskočil za košat grm. Vencelj je hitro spustil Črta in se pripravil za drugi strel.

Psa sta oba hkrati pritekla k zastreljenemu lisjaku. Resa je obstal in se mu ni upal približati, Črt se je pa zaprašil naravnost vanj. Lisjak je sédel, pokazal zobe in usekal po psu. Črt je urno odskočil, Resa pa še dlje; samo od daleč je renčal. Črt je pa vztrajno napadal; kaj kmalu se mu je posrečilo pograbit lisjaka za vrat. Togotno ga je stresel. Morebiti mu je zlomil tilnik. Ni se več branil. Nepremično je obležal na tleh.

Vsak od svoje strani sta prišla na kraj spopada tudi lovca. Vencelj lisjaku ni zaupal. Morda se je samo potuhnil. Oprezno se je približal, zgrabil lisjaka za rep, zamahnil z njim okrog sebe in ga treščil z glavo ob deblo bližnje smreke. Lisjak je res spet vztrepetal. Po nekaj udarcih na smrček se ni več ganil. »Si videl?« je opozoril Vencelj Petra: »Ne pravijo zastonj, da raco, lisico in gamsa streljaj, dokler se maje.«

»No, ta ne bo več zalezoval srnjačkov,« je Peter privoščil smrt kruljavemu lisjaku. Resa se mu je pa previdno približal, ga povohal, zarenčal in ga togotno zagrabil. Vencelj mu ni branil: »Naj se le navadi.« Takoj se je tudi sklonil in pričel učiti mladega psa, kako mora prijeti zastreljeno divjačino za vrat in ne čez hrbet.

Lisjakov kožuh resda še ni cvetel, bil je pa lep in dolg in lovca sta se na planini kar postavila. Ustavila sta se pri Tkalčevi Jerci. Tudi Resa to pot ni ušel

† France Košir: Voda na jezu.

k špelci. Venomer se je sukal okrog lisjaka. Jerca se mu je čudila. Vencelj je pa izrabil priliko in navezal besedo: »Mlad je še pa se mu brhko zdi, da smo ugnali lisjaka. To je pa že pozabil, da je sam samo zdaleč plesal okrog njega, ko mu je pokazal zobe, in da ga ni znal vreči ob tla, Črt je pa zlahka opravil. Tako tudi vidva plešeta drug okrog drugega in si ne znata povedati, da bi se rada vzela. Pa recita, če prav ne vem.«

Peter in Jerca nista oporekala. Oba sta se smejala. Vencelj je pa poudaril: »Pri tej besedi naj ostane, da bo konec sumničenja in praznega prerekanja.«

Vsem trem je bilo prav.

Hrubečka je odnesel lisjaka v dolino, Peter se je pa namenil še više v lovišče. Kakor hitro sta pa odšla, ni hotel Resa več ostati pri Jerci. Ušel je v stan Grmove Špelce.

Petru se ni ljubilo predalet hoditi. Na vrh Pršivce se je pa le povzpel. Sédel je pod košat macesen in razmišljal o Jerci in sebi. Saj mu je bilo prav, da je Vencelj presekala negotovost, pa vendar —. On sam si je bil drugače predstavljal dogovor z Jerco. Ne tako vsakdanje, najmanj pa v zvezi z lisjakom in psom. Za razgled po jasnih vrhovih in na jezero pod sabo se ni dosti menil. Pa mu je nekaj kar reklo, naj se ozre pod nebo nad sabo. Ves se je zdrznil. Naravnost proti njemu se je na široko razpetih perutnicah peljal orel. Ni bil previsoko. Peter je pograbil puško, napel petelina, pomeril in stisnil. Orel je omahnil. Desne peruti ni mogel več stegniti. Za dva strela daleč od lovca je padel na tla. Peter je hitel za njim.

Orel pa ni čakal, da bi lovec prišel do njega. Na pol je razpel zdravo perut in v razpotegnjenih skokih bežal pred svojim zasledovalcem. Na ravnem bi ga Peter že dohitel, v skalovitem svetu mu pa ni preostalo drugega, kakor da je s ponovnim strelom ustavil orla. Zadel ga je do smrti in še perja mu ni preveč razbil. Peter se ni mogel premagati. Na vse grlo je zavriskal.

Ponosno je prinesel Peter orla na Vogar. Jerce ni bilo doma. Odšla je bila listje grabit. Ni se nadejala, da se bo vrnil tako hitro. Resa mu je priletel naproti iz špelčinega stanu. Ni mu kazalo drugače, kakor da se je ustavil pri Grmovi. Špelca kar verjeti ni mogla. Od vseh strani je ogledala in pretipala mogočnega ptiča in venomer ponavljala: »Pa da si orla ustrelil; da si ga res.« In je tako živo pogledovala Petra, da ga je prav do srca grelo. Ne, ni si mogel več tajiti. Ni bila Špelca vesela samo zavoljo orla. Njene oči so govorile več. On se je bil prav pred kratkim zavezal s Tkálčevo Jerco. Sedaj je vedel, zakaj se mu nekaj le ni zdelo prav. Poklical je Reso in odšel v dolino, ne da bi čakal Jerce. Občutil pa je, kakor bi tudi sam imel eno perut prestreljeno.

(Dalje prihodnje leto.)

ČLOVEK

LEOPOLD STANEK

Na hrbtu zvezane roké,
oči zakrite v noč strmé,
od roba groba dva koraka:
na smrtno salvo človek čaka.

So prometejsko zaigrale
mu v divjih mukah mišice;
se v smrtnem boju koš napne,
so v sreču kaplje že zastale.

Tako stoji junak neznan,
trenutek večni meri nanj.
Trpi stoletja mučenik,
sam sebi živ je spomenik.

Laokoontsko onemela
so usta, bóli jih krivé.
Ušesa krikov niso ujela,
jih ujelo le je pesnika srcé.

— — —

To naš je puntar bil zaklet! —
In če čez dolgih tisoč let
le ena mati še golčala
po naše bo in prepevala —

iz nje se nam rodil bo sin,
razvezal vsem roké, trpin,
začaranim oči odpri,
kot Klepec in Matjaž okove strl.

Oton Gaspari

MIKLAVŽEVA OBLJUBA

JOŽA LIKOVIČ

Miklavževi večeri z velikimi, rdečimi, začudenimi zarjami za polhograjskimi globočami. Plah veter voljno odpira samotne line, trka na srca ter budi misli in želje; z grobov prinaša troh-nobni vonj belega jesenskega cvetja, vdano prisluškuje tisočerim utripljajem umirajočega stvarstva in se končno samcat izjoka pred zapuščenim znamenjem, kjer čudežno lije gosta kri iz suhih Zveličarjevih ran. To so čudoviti večeri na pragu med listopadom in grudnom, polni toplih klicev in spominov, podobnih sencam rajnkih. Ob Večni poti se zbirajo tanke, nežne meglice, na Rožniku zvoni večno luč, dekleta povijajo kite rožmarina. Verne duše se še vedno vračajo, dokler ne nažge priprošnjica sv. Barbara zlatih svitanic, ki jim pokažejo pravo pot v nebesa; dotlej se zatekajo k nam, nekatere z lučco v proseči dlani, druge z rano na sreču. Tudi moj oče se vrača...

Očeta sem sicer komaj poznal, saj sem imel šele štiri leta in pol, ko ga je do smrti pogazila črna lokomotiva sredi ljubljanske železniške postaje. Bolj živo mi stopi pred oči po pripovedovanju moje matere, zlasti med prazniki in božičnimi dnevi. Prvi božič je bil za nas že od nekdaj Miklavžev večer, praznik obljud, rdečih jabolk, orehov in drugih sladkih dobrot. Prav ta večer se spominjam očeta še posebej zaradi neke preroške obljube...

Moj oče je bil železničar. Zato smo pred tridesetimi leti stanovali v Zeleni jami, ki je bila pravo železničarsko predmestje s polkmetiško okolico. Martinova cesta še ni bila speljana pod železnico, razgleda proti prijaznemu Rožniku še niso zakrivale puščobne barake in tovarne. V pritličnih hišicah so se naseljevale male železničarske družinice, progovni čuvaji in obhodniki, kramparji, kretničarji, sprevodniki, kurjači in vsi ti, ki za košček kruha pri železnici stojé z eno nogo v zaporu, z drugo pa v grobu!

Zelena jama tedaj še ni bila docela zazidana. Gošta, klena žita so še šumela tod; godrnjavi berači so prekladali prazne malhe pod prostornimi kozolci ter se obupno ozirali proti mestu, ki se je skrivalo za dolgim železničnim nasipom. V jeseni so taborili sredi peščene divjine cigani, spomladi so prihajali veseli vojaki ter se urili z orožjem. Pod železnico se je razprostirala divja gmajna, podobna raztegnjeni jami, polni osata, grenke trave, rjave železnine in lešča. Iz kotanj so štrlele pekoče rese, bodeč osat in lišajasto grmičevje.

Vse naše življenje se je noč in dan vrtelo okoli osi železničnih voz, lokomotiv in težkih tovorov. Ves dan so visele pred okni črne srajce, zamazane od gostega

dima in maščobnih odbijačev, med katerimi se je moral kretati oče, kadar so premikali in sklapljali vlake. Zrak okoli hiše je bil poln saj in kiselkaste grenkobe. Čez dan so štrlela nad Zeleno jamo razna progovna znamenja, zagonetne plošče in kretnice, ki so se pridno sukale in priklanjale mimo drvečim lokomotivam; ponoči pa so skrivnostno migljale signalne luči, zelene in zlokobne. Doma je štrlela iz vseh kotov železnica, rdeči znaki, kolesa s perutmi in zopet železnica; v kuhinji so bili nabiti po stenah dolgi vozni redi z zverženimi številkami in puščicami. Kadar je oče zvečer položil prst na rdečo številko, tedaj je vedno zarana odšel in se vrnil šele drugi večer. Ta čas so vlaki neprestano dirjali po progi nad Zeleno jamo. Večeri so bili dolgi, okna so bila krvavo osvetljena od žarkih luči lokomotiv. Butajoče bobnenje nas je budilo, nemir je krilil okoli nas in matere. Kolikokrat je steklo v oknih skrivnostno in strahotno zabrnelo, kakor da je žugajoče potrkljala na okna bleda smrt, noseča mrtvega očeta, ki ga je ugrabila na železnici. Kako smo trepetali zanj, kako smo se bali nesreče! Dobro se spominjam, kako smo ga nestrpnostno čakali, kadar se je vračal iz službe. Konec tistega vrta se je skrivala med rožami in papirnatimi zavesami Marija s sklonjenim obrazom. Malokdo se je zanimal za ponižno Devico, le rdeča oljenka jo je razodevala tihim večerom in našim srcem. Tam nekje smo pričakovali očeta, ko je prihajal domov truden, s črnim kovčegom in rdečo signalno zastavico.

Koliko večerov smo prebili tako, posebno v poletju in topli jeseni. Vedno isti prizori so se ponavljali, večerne slike so bile majčkene, neznatne in trpke. Naši obrazi so rdeli v večerni prigrevici, soseska murnov se je budila med žiti. V zlatem sevu veličastnih večernih oblakov so se medlo bliskala okna vagonov, lokomotive so hrumele po nasipu in grozeče brlizgale. Mimo nas so hodili sajasti železničarji, sključeni kramparji, sušična dekleta iz predilnice, ženske s suho skorjo kruha v rokah. Dišalo je po poljskih rožah, dimu, znoju in solzah... Ko smo zagledali vračajočega se očeta, smo pozabili na strah. Prijeli smo se ga, eni za robato suknjo, drugi za kovčeg, iz katerega so dišale pomaranče, ki jih je nakupil v Trstu. Veseli smo bili, da se je oče zopet vrnil, angeli so tekli za nami, Bog se je smehljal v zlatem večeru in blagoslavljal srečno družino.

Tako se spominjam tudi prvega Miklavževega večera pred tridesetimi leti! Mnogo večerov se je zvrstilo od tedaj. Kljub skromnosti in preprostim darilom se ga mnogokrat spomnim. Še vedno vidim nas tri, brata in sestro, nedolžne in drobne, ki čakamo s pripravljeno molitvijo v kuhinji sv. Miklavža... V Zeleno jamo ni prihajal sv. Miklavž s sijajnim spremstvom, v družbi belih angelov, ki imajo velike čarobne oči in srebrne

Južen sneg. (Fot. Fr. Krašovec.)

peruti. Tudi parkeljni so redko zašli med pritlične hiše. Včasih so pozno v noč drveli skozi predmestje ter rožljali z verigami, rjovel in cepetali; navadno so zginili v kakšno gostilno in prestrašili kvartopirce. Darežljivi svetnik se je torej oglašal sam, tudi angela s knjigo ni jemal s seboj. Vendar smo živo vérovali vanj in v njegovo dobrotljivost. Vedeli smo, da obišče to noč slehernega zemljana, tudi revne otroke v Zeleni jami, da so le pridni in ubogljivi. Ne zadržijo ga ne zaklenjene duri ne zagrnjeno okno; tudi tema in mraz ga ne ovirata pri dobrodelnem opravilu.

Že nekaj popoldnevov pred njegovim prihodom smo oprézovali okoli vogalov in kozolcev ter stikali za tujci, če bi morda le zazrli znan obraz s srebrno brado. Polja pred našo hišo so bila enolična in puščobna. Nebo je viselo brez bleska, veter se je silil preko Golovca. Šantlov kozolec onstran ceste je žalostno sameval. Včasih se je ustavil pod njim nadložen berač, preštel belice in božjake, pogodrnjal in predejal malho pa zopet odšantal proti mestu. Veter je vrgel prašen vrtnec za njim... Zadnji popoldan je šla mati izjemoma v mesto. Očeta ni bilo doma, vrnil se je šele proti večeru. Mati je oblekla praznje krilo in volneno ruto ter nam naročila, da moramo ostati v sobi. Ure so se zaspano vlekale, že se je mračilo. Na železnici so se posvetile kretnice, prespane lokomotive so odprle ognjene oči. Daleč nekje, menda v bolnici je žalostno pozvonilo. Nekdo je umrl, tako je pravila vedno mati, kadar se je začul jokavi glas. Napravil sem križ in odprl vrata v vežo. Prišla je starejša deklica iz sosedstva. Bila je pohabljen na nogah, težko je zlezla na stol in pravila čudovite zgodbe. Pogovarjali smo se o Miklavževih darilih. Zaprli smo vrata in sanjarili. V polmraku smo se laže menili; upanje je bilo slajše, lepše podobe so vstajale iz somraka, celo Miklavža smo si predstavljali v zlatem plašču. Znanka iz sosedstva je živahno pripovedovala:

»Sveti Miklavž je že star in sivolas. Toda ni bolan in nadložen kakor stari Grum, ki kašlja in pije žganje. S srebrno palico si utira pot in prinaša darila.«

Medtem se je vrnila mati; kmalu za njo je prišel tudi oče in nesel usnjeno torbo naravnost v sobo. Mati je molče pripravljala večerjo. Kadar je odprla vrataca štedilnika, je vrgla huda žerjavica po kuhinji zlat pramen svetlobe. Toplota nas je pobožala, sence so zamigotale, naše sanje so se razživele. Lep večer je napočil, zdelo se nam je, da so se dvignile pod oknom skrivnostne postave s svetlimi, blaženimi obrazi. Morda je že prihajal sveti Miklavž!

V veži je zares pritajeno zazvenčalo, kakor da bi se oddrobil glas srebrnega zvončka. Komaj smo zaslišali drsajoče korake. Nekdo se je malce dotaknil vrat, da so se oddrznila. Zadrževali smo dihanje in nehote vstali izza mize, da bi bolje slišali. Mati se je napravila, kakor da nič ne sliši. Šum na hodniku ni potihnil. Tihoma so se odprla vrata, nekdo je stopil na prag, oblečen v nenavaden plašč s kocasto kapuco na glavi. Njegov obraz je bil zastrt; v rokah je nosil zvrhan pehar darov. Jabolka so se smejala med pisanimi igračami, pajac s prebrisanim obrazom je kraljeval med rožiči. Naše oči so bile za hip uprte samo v darila. Zadišalo je po blagoslovu, sladkih sadežih in nečem novem, ki se je bleščalo in skrivalo v peharju. Ko smo odmolili, je sv. Miklavž razdelil darila in z dvignjenim glasom dejal:

»Otročiči! Le pridni ostanite in ubogajte mater. Obljubljam vam, da se vrnem vsako leto k vam!«

Nato je prijazno pokimal in zginil v mračni veži. Nenadoma smo bili sami z igračami v rokah. Mati se je vsa vesela smehljala, ko je opazovala našo radovednost in veselje. Potem je prišel od nekod med nas še oče; vnovič in vnovič smo mu razkazovali dobrote, preštevali sladkorčke in predevali igrače. Kljub skromnosti smo bili veseli in nepopisno zadovoljni. Vso noč smo sanjali o svetih nebesih, kjer nam je bilo lepo in toplo. Angeli so se vrstili v dolgi procesiji mimo nas, zadaj pa je šel sv. Miklavž, sicer zlat in častitljiv, vendar nenavadno podoben našemu očetu...

Leto je prešlo, približal se je drugi Miklavžev večer! Teden dni pred njegovim prihodom so potihnile vse razprtije v naši otroški soseski! Pod Šantlovim kozolcem smo se zbirali železničarski otroci ter se pritajeno pogovarjali. Kozavi Lone, neugnan potepin, ki je v tovarni za klej kradel kosti ter jih prodajal, je pripovedoval:

»Sinoči sem ga videl! Pri kapelici je stal ter me gledal. Srebrn plašč je nosil, dolgo brado je imel, zlato mašno knjigo in tri jabolka.«

»Tri jabolka?« se je začudila bolehn Kristinca in se stisnila k Lonetu, da ne bi preslišala sladkih besed.

»Zares! Jabolka niso bila kakšni paberki; prava rajska jabolka z zlatimi peclji sem videl,« je zatrjeval kozavi fant.

»Jaz sem pa srečal angela! Pravega angela! Kakor golobček je mahal s perutkami, kar po zraku je telkel...« se je navduševal mlajši Tone.

»Kaj to! Jaz sem pa videl hudobo z repom. Parkelj z rogovi! Tam je razkopaval pepel, kjer smo zadnjič kurili. Nič več ne pojdem v jamo; ogenj se mu je cedil iz ust in ušes. Kar zamežal sem in zbežal.«

Vsakdo je vedel povedati kakšno skrivnost, jaz pa sem hranil najlepšo skrivnost o Miklavževi obljudi, da pride letos za gotovo k nam!

Končno je prišel dan z zaželenim večerom. Kolikokrat smo stekli na prag ter se ozrli proti razkrižju, ali že prihaja oče. Toda pot je bila prazna, samo večerna zarja je počasi ugašala. Nekje je pričelo pritrkavati, tako lepo, tako drobno in milo. Pri tem utripajočem zvenenju človek ne vé, ali bi jokal ali pal na kolena in zatisnil srečne oči. Čisto natanko je bilo čuti kembeljce zvonov, kakor da jih ženejo neutrudljivi angeli. Zelena jama je bila ta večer nekam svetla, polna pričakovanja. Lokomotive so se potulile, nad železniško postajo je ležal negiben, bled soj.

Doma so prižgali luči. Pod okni se je oglašalo skrivnostno šumljanje. Morda so bili angeli, ki so pripravljali sv. Miklavžu pot do nas, morda je bil sam svetnik s srebrno brado, ki je stopal iz svetle kočije, morda so se že stresali nebeški darovi in rdeča jabolka pred naša vrata! Ah, ta čudoviiti »morda«, ki nas je tisti hip še tako razvnel, da smo tiho čemeli za okni in pričakovali... pa je postal proti polnoči za našo družino vzlic lanskoletni obljudi sv. Miklavža tako usoden in strahoten!

Očeta ta večer le ni bilo domov; zvesto smo ga čakali ob napovedani uri, toda ostati je moral v Trstu, kjer so pristaniški jekarji stopili v stavko. Domači so nas spravili spat z zagotovilom, da se bo oglasil sveti Miklavž šele proti jutru, ko se vrne oče iz službe. Tedaj bomo deležni dobrot in daril! Tako smo se v sanjah znašli sredi rimske ceste... Nekako četrť ure pred enajsto ponoči — tako nam večkrat pripoveduje naša mati, ki je tisto noč sama čemela v manjši sobici ter pričakovala četrtega drobljančka — se je nenadoma pojavil pri družini oče. Čisto tiho in nepričakovano! V obeh sobah je gorela luč; vrata v večji sobi so bila zaprta, okna zagrnjena, vse je bilo v najlepšem redu in pokoju, vse je bilo počejeno in pripravljeno, da sprejmemo čez nekaj dni najmlajšo sestrico, tudi dar sv. Miklavža! Tedaj je mati nenadoma začutila, da je postelja v sosednji sobi, kjer je tiste dneve sicer spal oče, skrivnostno zaškrpala; odeja je pritajeno zašumela, vse se je zganilo, kakor da je šla nevidna roka od stene do stene in nekaj usodno zaznamovala!

Morda Miklavževe darove, ki jih je že pred dnevi pripravila skrbna mati, morda naša nedolžna čela in srca! Še luč je strašljivo strepetala, pokrov na stari skrinji je odnehal in bolešno počil. Na vratih se je kakor iz golih tal znašel oče, ves veder, bel in mlad. Bil je v tisti srajci, ki jo je imel ta večer na sebi v službi daleč v Trstu. Čuječo mater je prevzel njegov nenadni prihod; v prestrašenosti se je dvignila in razprostrla roke, da ga sprejme. Toda on ji je lahno položil svojo roko na desno ramo, jo ljubeznivo potrepjal in pomiril:

»Korla! Kaj pa je? Miruj, saj ni nič. Kar spi in počivaj dalje...«

Po teh besedah se je zopet neslišno umaknil in pri vratih izginil. Mati je občemela v pomenljivem prividu. Tedaj se je udril za njim strahoten hrup, ropot in votlo hrstenje, kot bi grmele same rakve v zevajoči grob! Trkljalo je na okna, po vratih, pod podom in vsepovsod. Po stanovanju se je razširil težak vonj, skoraj dušec smrad po razpadajočih mrličih, ki ga je naslednje dni začutil vsakdo, ki je prišel k nam. Troh-nobni duh je prešel šele čez osem dni, ko je lokomotiva sredi ljubljanske postaje do smrti povozila očeta prav v tisti srajci, kot ga je videla mati Miklavžev večer. Nesreča se je zgodila natančno četrť ure pred enajsto ponoči, osem dni po tistem večeru, ko se je materi pritaknil nepozabni privid!

Sneži. (Fot. Fr. Krašovec.)

V zmedi, ki je zajela ob očetovi smrti našo družino, sem pozabil na Miklavževe darove. Spominjam se pa pogreba in poslednjih trenutkov ob odprtem očetovem grobu. Nismo se mogli posloviti od njega niti mati niti mi, osiroteli otročiči. Radi bi se bili še enkrat zgnetli okoli njega, mu še enkrat segli v ožuljeno desnico, se mu vrgli okoli vratu ter ga božali in milovali. Ko bi neprestano drežnjali vanj, bi se on potrpežljivo smejal in klical:

»Čmrlji! Čmrljasti negodneži!«

Toda smrt je drugače uredila slovo, ni nam bilo dano, da bi mu razkazali Miklavževe darove, tudi izjokati se nismo mogli. Pred nami se je razprostrlo komaj za beraško rjuho svetá, kupček zemlje, krsta z žoltimi čipkami, vse tako majhno, ubogo in neznatno. Jaz nisem vedel, kaj naj počnem! Pravijo, da sem se iztrgal iz rok pogrebcev in prvi, pred duhovnikom vrgel na očetovo krsto zagrabek zemlje...

Poslej se ta večer vedno spominjam Miklavževe obljube:

»Otročiči! Le pridni ostanite in ubogajte mater. Obljubljam vam, da se vrnem vsako leto k vam!«

Toda očeta ni nazaj! Teta nas je nekoč tolažila, da ga je odpeljal sv. Miklavž v nebesa, kjer pripravljata za nas darove in večno plačilo. S to tolažbo praznujem Miklavževe večere. Kot pred tridesetimi leti trepečejo okna v grudnovi burji, ki se trga s plašnim, belim mesecem, da beži čez samote in goščave, kjer brez sledu izgine v jelšah. Spomin v kratkem krilcu si pomaga čez prazno poljano. Bog vé, komu nese nocoj žalo vest? Kdo ve, kje bo skrivaj odpahnil okence ali neslišno snel vrata s tečajev, da se bodo strahotno odprla narobe v prazni somrak. V molčeči kamri se bo zdrznila stoječa ura in odbila polnoč; njen zvok se bo opotekel iz kota v kot ter premaknil podobe in spomine. Stenj v priviti svetilki se bo zvil kot ubog, rdeč črvček brez oči...

Nekoč pa pride tisti poslednji večer, ko se bo nad zlatim robom zarje odprla srečna večnost. Tam se bomo sešli z očetom, tam bo izpolnjena Miklavževa obljuba, tam bodo pozabljene strahote in gorjé nesrečne noči!

OB SPOMENIKU PADLIM

JOŽE DULAR

V megleni dan odseva marmor bel.
Na njem vklesana v dolgi, črni vrsti
molčé imena teh, ki v tuji prsti
so našli zadnji dom za svoj pepel.

Tu oče, sin in zet in svak in brat.
Čemu življenja vi ste darovali,
ko ste s krvjo bodočnost nam pisali,
da lepše kakor vam bo nam enkrat?

Čemu, ko zopet v svet bobne topovi,
ko novi se odpirajo grobovi,
ker človek je postal človeku volk?

Mar res ni vaša kri, za vse prelita,
bilà dovolj za nov svet plodovita? —
Kako nekoč težak ljudi bo dolg!

OTROKU

EMANUEL KOLMAN

Še vabi pesem ptičkov kje z livade,
še sonce seva, trave so rumene,
večerne zarje, z zlatom presvetljene,
blesk dihajo v osamljene nasade.

In drevje glej, te jelke, breze mlade,
ob njih so hiše kakor zapuščene,
stezé čez polja ozke so, zgubljene,
a hribi tožni, ko noč nanje pade.

Poslušaj pesem ptičkov, nosiš srečo,
otrok molčeči mehkih, zlatih las,
ne veš za žalost, za jesen bežečo.

Kako je lep, svetel, lahak tvoj čas,
ni pelin kanil ti v mladost dehtečo,
zasanjan, poln miru je tvoj obraz.

KAMEN SPOČETJA

LEOPOLD STANEK

Marija je po naših poljih šla,
ob znamenju deklè je srečala.

»Devica čista, o pomagaj mi,
ljubezni dete v meni se budi!«

Utrne Mati dobra ji solzó,
za hude dni blagoslovi telo.

Marija je po naših poljih šla,
deklè je drugo v krsti srečala.

Nedolžne žrtve strle so telo...
Kako je njeni duši zdaj hudo!

Se sama Mati božja žalosti,
ta greh jo izmed vseh najbolj boli.

Marija je čez naše grobe šla,
samotno tam je ženo srečala.

»V prelepem domu z možem ti živiš,
zakaj na grobu sama tu ihtiš?«

»O Mati, v mojem domu sreče ni,
v njem smeh in jok otrok se ne glasi!

Nekoč sem pregrešila se težko,
za vselej zdaj zaprto je telo.

Zaman, zaman prosila sem Boga,
zaman mladosti greh preklinjala.

Po stari veri kamen naj skrivaj
z rokó okrušim — moč mi dá nazaj.

Glej, tu sem, Mati, ni mi pomoči,
zdaj vem, da grobnik moj me le umiri...«

Najbolj nesrečna — Mater omehča,
da srečo dá ji onega sveta.

VERA IN NEVERA

DRAMA V TREH DEJANJIH

ANTON LESKOVEC

TRETJE DEJANJE

PRVO PRIZORIŠČE

Vrh brega s kapelico Matere božje. Kapelica stoji na desni pošev. Za njo velika skala. Desno ob kapelici drevje. Ozadje je visoka gora. Na levi drevje. Je pozna noč, pred svitom.

PRVI PRIZOR

Lavdon, Dizma.

Na odru je popolna tema. Medlo se svetlika lučka pred kipom Matere božje. Nad goro v ozadju rahel svit po nebu. Lavdon kleči pred stopnicami kapelice in drži v rokah železen drog, na katerega tolče Dizma s kladivom. Sliši se le udarjanje kladiva, vmes skovikanje sove.

Lavdon: Dosti! (Dizma preneha tolči in spusti kladivo k nogam.) Tri globoka žela ima v trebuhu skala, dva kapela. Dovolj, da ob svitu ne bo ne ene ne druge. To Lavdon hoče. (Je vstal.) Če kapela ni Lavdonova, ki jo je postavil, potem — naj gre! (Obmolkne.)

Dizma: Naj nasujem?

Lavdon: Nasuj! (Dizma nasipa v luknje razstreliva.) Ko vstane dan, mora biti vse jasno vsem.

(Pomolči.) Vsem. Zato govori zdaj, Dizma! Ubil si človeka. Kje in kdaj?

Dizma (prestane v delu): Bilo je na Nemškem. Sramotil mi je mater, bil sem pijan. Udaril sem ga. Nastal je pretep, neki potegnejo z menoj — in bil je ubit.

Lavdon: Ubit. (Molk.) In ti, kaj — kdo — ga je?

Dizma: Bog mi je priča, da smrti nisem hotel. Vse je zbežalo, ostal sem z umirajočim sam.

Lavdon (molči, nato): Fant, ti nekaj skrivaš. A meni ne boš prikril: nekaj mi pravi, da ga nisi ti.

Dizma (odskoči): Vi verjamete, da ga nisem?

Lavdon (zamolklo): Kar je, je. Na svetu je že tako, da nesreča ubija srečo. A v meni je upanje, da sva navrtala veliko laž. Če prestanemo še tole, fant...

Dizma: Če prestanemo — kaj je z lažjo, oče?

Lavdon: Beseda je prazna. (Obmolkne.) Bog naj nam pomaga. (Se oddiha.) Tudi Maridi. (Gleda vanj.) V treh borih dneh si zmedel Marido. Jaz to vem. Kaj bo zdaj?

Dizma: Marida! (Tiho.) Če je to res, naj se Bog usmili nje in mene.

Lavdon: Sreča ubija nesrečo. Zaupaj, fant, pomagal bom.

Dizma (po premolku): Ne morem. (Zdrsne na kolena.) Če je vse to, kar je prišlo name in nanjo, pokora, naj bo pokora. Naj mene tepe Bog, da nedolžna ne bo trpela. Naj mi olajša greh, ki ga nisem hotel, naj mi naloži še težjo pokoro. Tako mora biti, drugače se živeti ne dá. Grem.

Lavdon: Kam, nesrečni fant?

Dizma: Blagoslovite me! Sprejeli ste me, ko me niste poznali, ne kolnete me, ko me poznate. Blagoslovite me, oče Lavdon!

Lavdon (se zgane): Jaz, jaz, kako — si rekel?

Dizma: Sprejeli ste me, ko so me vsi izganjali. Nihče tega ne more razumeti. Jaz, jaz — čutim. Blagoslovite me, oče Lavdon!

Lavdon: Vstani! (Dizma se oklene njegovih nog.) Ubogi Dizma! Jaz — blagoslavljam — tvojo pokoro — v imenu Očeta... (se strese). Dosti! — Na delo zdaj! Hvala ti, pomagal si dobro, a zdaj domov in počivaj!

Dizma (je vstal): Domov?

Lavdon: Domov sem rekel. Nikomur besede, vse drugo je moja stvar. (Zvonovi zvonijo dan.) Ali slišiš? Začelo se bo, domov, takoj domov!

Dizma: Domov pravite. Čudna beseda, čuden dom. Poskusimo, a vam Bog daj srečo! (Odide na levo.)

DRUGI PRIZOR

Lavdon (gleda nekaj časa za njim, nato se obrne h kapelici, postoji nekaj hipov, potem dvigne roke in se spusti na kolena): O Mati žalostna, ti si hujše do-

živela, kakor človeka zadeti more! Ne zameri Lavdonu, če ti vzame ta visoki in lepi dom! Če vzame, ne more za to. Če vzame, greh odganja. Glej, nosil te bom domov in molil s teboj, naj Bog, tvoj Sin in tvoj Oče, dovoli, da ti Lavdon ponudi svojo hišo, da jo počastiš, da se je usmiliš, da Lavdon, — da njegov — Vid, Vid — o, Marija — amen, amen! (Se razjoče in pade na obraz. Nato vstane, odpre železno ograjo, stopi v kapelico in sname kip.) Češčena Marija, milosti polna, Gospod je s teboj — Gospod naj bo z nami — z menoj, z Vidom. (Ugasne lučko, stopi iz kapelice in zapre vrata.) Zdaj, danes in vekomaj... sveta Marija... prosi za nas grešnike... (Stopa varno na levo, kjer izgine med drevjem.)

TRETJI PRIZOR

Feliks, Turen.

Komaj je Lavdon zginil, se že sliši glas za drevjem na desni.

Turen: Stoj, Feliks, ne zapusti me... tema in bridka pot... nič ne vidim, čutim pa, oh, dvigni me!

Feliks: Kje si? Zakaj pa ležeš, če si pijan. Čakaj, primi roko! Tako! Zdaj okoli drevesa! (Stopi izza drevesa na desni.) Na vrhu!

Turen (pride za njim s svetilko): Zakaj? Prijatelju, izkušnjaveu sledim, Feliks, ki lahko škoduje. (Sede na stopnice.) Čujte in molite, da v skušnjava ne — tu bova čepela, kakor soldata pri božjem grobu. Zaspan sem, žejen sem.

Feliks (stoji in gleda na levo): Tvoja dva cepina stražita pod hribom. Lavdon je na straži, mati je uganila. Zato je prav, da tudi mi stražimo svoje. Čudna noč!

Turen: Čutaro, Feliks! (Vzame čutaro in pije.) Hu! (Se strese.) Ni dobro, svinec mi seda v žile. A jaz moram, vedno je pred menoj, Feliks, kajne, pri kapehli hudič nima moči — a — tamle za drevjem je!

Feliks: Preveč si ga, Turen, in naspan nisi. Za pečjo bi bil ostal.

Turen: Nikoli nisem varen pred njim, Feliks; nocoj je na delu, čutim ga. Oh, spal bi. (Obmolkne.) Pomoč, Feliks! (Hoče vstati, a kolebne nazaj.)

Feliks (se obrne k njemu): Kaj ti je, mir, če ne, ti potisnem glavo v tla!

Turen: Usmiljenje, Feliks, saj sem tako star... in reven sem... in Dizma in nemške zgodbe... (Poslušaj.) Kaj je bilo?

Feliks (poslušaj): Nič. Naprej govori!

Turen: Ko bi imel pravico, odvezovati... če veš, kaj je težko... kaj je vest —

Feliks: Tiho! (Stopi proti levi.) Dva sta (naglo nazaj), brž za kapelo! (Prime Turna in ga vleče za kapelo; takoj nato prideta od leve Dizma in Marida.)

ČETRTI PRIZOR

Dizma, Marida.

Dizma (je prišel do stopnic pred kapelo): Tu sva, Marida. Očeta ni, tudi lučke ni več, Marida. Pogledal bi ti v lice, da tam izprašam resnico.

Marida (tik za njim): Pri meni stoj, Dizma. Strah me je. Ko sta odšla, me je stresla groza. Pri oknu sem stala in lučka je kazala v hrib. Zdaj sem pri tebi. Kje je oče?

Dizma: Ne vem, Marida. Sploh je vse tako čudno.

Marida: Čakaj, za očeta pomolim. (Poklekne na stopnice.) Če znaš, moli z menoj!

Dizma: Malo je časa, Marida. Za goro se prebujda dan, stoj, premisli, če je ubijalec vreden...

Marida: Bog naj sodi. A jaz se zate bojim. Čutim, ne morem za to, vendar, ko bi ti vedel to, kar vem jaz, kako čudno, kako čudno!

Dizma (jo gleda, v molitev zatopljeno, nato jo prime za roko): Kaj boš, Marida, ko Dizma odide?

Marida: Nič, nič! Dizma odide, oh, prav, potem bo lepo. Pri nas, pri meni se umiriš —

Dizma: Počakaj, Marida, tako ne razumem. Če Dizma odide...

Marida: Vid ostane. (Se obrne vanj.)

Dizma (odskoči): Vid! (Jo prepaden gleda.)

Marida: Jaz in oče in Vid.

Dizma (počasi): Vid Logonder, pozabljenec, izgubljenec, nesrečo trosi, kamor stopi. (Naglo.) Stran od mene, dekle! Glej, skala grozi, da pokrije greh! Proč, Marida Bilbonova, da se hudoba ne zmoti. Nedorčnost, kaj še iščeš tu?

Marida (ostane na stopnicah): Vse vem in se te ne bojim. Umiriš se pri meni. Čakaj, pokrižam te. (Stopi k njemu in mu seže z roko na čelo. Nenadno se ga oklene.) Povej mi, povej, samo enkrat povej, da si moj!

Dizma (zre predse): V glavi udarja, zemlja se maje. Marida... enkrat... enkrat... (jo objame) samo enkrat... verujem, da bi mogla biti... (jo poljubi.) Zdaj je konec, pozabiva... (se ji iztrga), kako je bilo med nama.

Marida: Tvoja sem!

Dizma: Pozabiva, Marida! Ti ne veš, glej, noč čaka in skriva grdo resnico. Dan ti udari v obraz, zato pridi, povedem te varno nazaj, k tvojim, k ljudem, Marida... Kaj gledaš v grob?

Marida: Pri tebi bom!

Dizma (jo prime): Nihče ne hodi z menoj. Hitro, Marida! Oče je doma in čaka. Povedal ti bo, kar mora biti.

Marida: S teboj grem! (Gresta na levo, ko skoči izza kapele Feliks s svetilko v roki.)

Franjo Golob: Jurčičev brat. (Linorez.)

PETI PRIZOR

Dizma, Feliks, Marida.

Feliks (je v dveh skokih pri Dizmu, mu posveti v obraz in ga zgrabi za rame): Stoj!

Marida (krične): Jezus!

Feliks (stresa Dizma in hrope): Ponovi, povej, kdo si, kdo si!

Dizma (ga gleda mirno): Kakor gotovo Bog kaznuje, Vid Logonder sem!

Feliks (ga gleda, roke popusté in omahnejo, spusti svetilko na tla): Njene oči! Njene oči! Zdaj vidim, da je vse zastonj. (Glava mu klone na prsi, obstane tiho.)

Marida (je gledala plašno ob strani; pristopi): Kaj boš zdaj, Feliks?

Feliks: Odpusti, Vid! Če je Marida izbrala, jaz, jaz ne bom napoti, jaz sem zdaj čisto drug, Bog ve, da je tako (ponuja Vidu roko), če hočeš, Vid!

Marida (jima združi roki): Objemita se! Kako lepo! (Iz doline se sliši pritrkavanje zvonov.) In doli pri cerkvi so zaživele luči, pobožne duše se zbirajo... Pojdimo k njim, pojdimo!

Dizma (stisne Feliksu roko in ga gleda): Dobro je, brat. Ničesar ne želim, Feliks. Pojdita z Marido, k materi; povejta, kako je. (Spusti roko in se obrne stran.)

Feliks: Z nama greš, Vid!

Dizma: Povej očetu, Marida, ti materi, Feliks. Jaz, moja dolžnost še kliče... z Bogom! (Odide naglo na desno.)

Marida: Vrne se, Vid, Vid! (Skoči za njim, pa je že zginil za skalo.)

Feliks: Pridi, Marida! On se vrne; zdaj hoče samoto, da se umiri, težko mu je. (Jo prime za roko in vzame luč.) Ko se vrnemo, bo naš, o Marida, glej lepoto! (Odide z njo na levo.)

ŠESTI PRIZOR

Dizma.

Temno je, le za goro vstaja rahel sij.

Dizma (pride izza skale in se zazre v dolino; nenadno): Zastonj! Ne bom ubogal, zdaj vem, da si hudič! Bliže bi rad, a molitev leze v goro in te žge. Umikaš se, prav majhen si že... (od daleč je slišati pobožno pesem množice) pa še govoriš, da ne. Molitev raste — v tla, hudoba! (Se obrne in skoči pred kapelo.) Neznana sveta podoba, če za očeta storim, povej, razodeni. (Pomolči.) Vštej mi, usmiljeni Bog, še to dejanje v pokoro — za očeta — za očeta. (Pesem se bliža. Dizma se naglo skloni in prižiga na tleh pri stopnicah, nato pri skali; postoji, krikuje.) Oče! (Plane na levo, kar se posveti in strašen grom pretrese ozračje. Vse izgine v dimu in ropotu padajočega kamena. Petje, ki se je bližalo, se pretrga v zategnjen krik groze iz množice. Popolna tema.)

DRUGO PRIZORIŠČE

Pred Lavdonovo hišo. Na levi pročelje hiše z zaprtimi vrati. Ob vratih je vzdana v zid dolga kamnita klop. Pred hišo prazno dvorišče, v ozadju zagrajeno z zidom, ki ima na sredi širok odprt vhod. Prav v ozadju gora, ki nad njo žari jutranja zarja.

SEDMI PRIZOR

Dagarinka, župnik.

Procesija je dospela do Lavdonove hiše in je za zidom videti križ. V prvem strahu po eksploziji je vse mrtvaško tiho, potem se oglašajo klici: Kaj je bilo? Poglejmo! Kapele ni več! Kdo si upa gor! — Posamezni teko mimo vhoda od leve na desno.

Dagarinka: Meni je jasno! Takoj (se pojavi pred vhodom in gleda v dvorišče). Tu notri je gnezdo Belcebuba in čarovnika, ki trga vero, goro in kapelo, tu, ljudje, je kvartalec, ki s hudičem...

Župnik (za njo): Ne sodi, Dagarinka, prenašlo. Stojte, ljudje; na sveti poti smo in prevelika vnema...

Dagarinka (stopi na dvorišče in gre k vratom, kjer potolče): Z resnico na dan! Pokonci, grešniki! (Čaka. Pred vhodom se nabira ljudstvo.) Mrtva hiša, vedela sem. (Trka.) Pokonci, mrlji! (Ko ni glasu.) Ta hiša je grob. (Se obrne k ljudem.) Tu grob, a pogrebcu so tam! (Kaže v ozadje.) Za njimi, kdor si upa, naglo, kajti... (med ljudstvom klic: Dva sta! Primite ju! — Prerivanje; na dvorišče planeta Lavdon in Dizma.)

OSMI PRIZOR

Župnik, Lavdon, Dizma, Dagarinka, ljudstvo.

Dagarinka (skoči pred Lavdona): Ti si to storil, anarhist!

Lavdon (je bled in zaprašen): Jaz, da, in sinajski gromovi! S poti, Dagarinka! (Jo odrine in stopa k vratom.)

Dizma (se obrne k Dagarinki): Ni on, jaz sem.

Dagarinka: Morilec in anarhist! Kamenjati, pobiti jih je treba... (Skoči in mu pljune v obraz.)

Župnik (pristopi): Umirite se, Dagarinka. Tako ni prav. (Stopi k Dizmu, ki se je bled umaknil pred besno Dagarinko.) Zakaj si to storil, nesrečnež?

Lavdon (se je na pragu obrnil): Za vero, gospod župnik, za vašo vero.

Dagarinka (plane): Kaj še to! Ali ste slišali? Zdaj menda ne boste več... naprej, ljudje, razdenimo! (Med ljudstvom spet prerivanje. Skozi vhod pritečeta Feliks in Marida.)

DEVETI PRIZOR

Župnik, Lavdon, Dizma, Feliks, Dagarinka, Marida, ljudstvo.

Marida (plane k Lavdonu): Oče, tu ste, živi, hvala Bogu! Hvala Bogu!

Lavdon (jo pritegne k sebi): K meni, Marida! Tako! — Še Vid —

Feliks (k Dagarinki): O, mati, našel sem, glejte ga (kaže na Vida).

Dagarinka: Satana! (Pljune proti Dizmu.)

Feliks: Stojte, mati! O Bog, kaj ste...

Marida (skoči k Dizmu): Besedo, le besedo zdaj, govori!

Dizma (pogleda, stopi proti Dagarinki, poklekne): Odpuščanje, mati...

Feliks (istočasno): Saj to je on, mati! Vid, naš Vid, brat! (Vznemirjenje med ljudstvom, ki se zgrinja k vhodu.)

Dagarinka (obstane za hip kakor vkovana; nato se opoteče in prime Feliksa): Vid... Vid... (Obmolkne, pogleda Lavdona.) — Najin... (Zakrili z rokami in omahne Feliksu v naročje.)

Marida (se je sklonila k Dizmu): Prestano je, Vid, naš si, vstani, glej, oče in mati...

Dizma (pogleda žalosten): Nikoli! (Vstane in se ozre po ljudeh.) Saj jaz, ljudje, jaz sem... Bilbona... ubil... (Zdirja kakor brezumen proti vhodu.)

Marida (gleda za njim, nato zakrije z rokami oči): Ni res, o Bog, stori, da ni! Vid! (Skoči za njim, ko se pri vhodu pojavita Peter in Tone, ki nosita Turna, bledega in okrvavljenega.)

DESETI PRIZOR

Prejšnji, Peter, Tone, Turen.

Peter: Prostora, usmilite se... umira! (Vse se umika tiho in prepadeno.)

Tone: Zasut... gori... (Položita umirajočega na kamnitno klop pri vratih.) Pri kapeli sva ga našla.

Dizma: O prekletstvo, kaj sem storil! (Gleda trepetaje v Turna.)

Feliks (je pustil mater, ki se je naslonila na zid, in gleda kakor izgubljena): Ne Vid, nisi ti, nič nisi ti! Bil je z menoj, pijan, tako čuden, da še nikoli tak. Zaspal je gori za skalo... jaz, Bog mi odpusti, sem pozabil...

Turen (odpre oči): Zvonovi! Pomoč! (Zapazi Dizma in ga gleda prestrašen.) Ne morem ti uiti, angel, pričal bom...

Župnik (je ves čas stal miren; poklekne k Turnu): Tu sem, Turen, da vam olajšam...

Turen: Olaj... šano... tako... lahko je... (Se trudoma dvigne. Gleda naokrog, nato v Dizma.) Vid... Logonder... po nedolžnem... pet let... odpusti... jaz... jaz... ubil... (omahne) Bil-bo-na... (Prebledi, zapre oči.)

Župnik: Ego te absolvo! (Vse poklekne. Edino Lavdon stoji in zre v Dagarinko. Nato se obrne, odpre večna vrata in v veži stoji, vsem viden, kip Matere božje iz kapele. Lavdon stopi nazaj in se umakne na drugo stran vrat, kjer je klop.)

Dagarinka: Kaj vidim! (Dvigne roke.) O, Marija iz kapele!

Ljudstvo: Prosi za nas! (Polglasni vzkliki: Čudež! — Čudež! Rešena!)

Marida (je pokleknila k Dizmu): Zahvaljena, o Mati usmiljena! (Dvigne roke.)

Ljudstvo: Prosi za nas!

Župnik (je pokrižal mrtvega Turna, vstal in se obrnil k stopnicam; tam poklekne): O, Marija, tolažnica žalostnih, ki si na svoji poti prestopila prag te hiše, daj, da življenje, pravkar izteklo, presune srca ubogih duš, ki voljno sprejemajo pokoro... Izprosi jim —

Dagarinka: Milost... (se spusti na kolena) odpuščanje...

Župnik: Izprosi jim mir in spravo... (Se obrne k Lavdonu, ki bled gleda v tla.) Izprosi še ta čudež...

Lavdon (stopi naprej, do Dagarinke, se spusti na kolena): Mir in spravo... (Župnik je vstal in se obrnil k ljudstvu, ko zapoje zvonovi in prvo jutranje sonce ozlati pozorišče.)

Zastor.

PODOBE

VINKO ŽITNIK

Rdeča vrtnica

Po vasi na obeh straneh poti,
za krivo živo mejo in drevesi,
tu bliže, tamkaj dlje se zid belí;
glej, listje češenj po vrtéh že rdi
in gor za hrami bakrenijo lesi...
Le tam pred hišo vrtnica cvetè
še v soncu, ko da cvetje zdaj ne mrè:
vsa mlada, rdeča kakor sred pomladi
diši, žari sem čez venoči vrt
in nič ne vé (podobna moji mladi
ljubezni), da jo čaka zgodnja smrt...

Senca

Na koncu hiše v soncu vidim vrt,
v njem cvetè škrlatna vrtnica,
po belem pesku zlato razprostrt
je sončni žar — na ravna bela tla
pa njena senca pada kakor cvet:
prozoren, siv, brez vonja — le odraz
cvetóv, dokler je dneva sončni čas...
O nežni, bežni sončni cvet, razpet
le v žarkih — tudi meni več ne tkè
ljubezni sonce sence srečnih let —
srcé pa dalje ko rdeč cvet cvetè!

Jesen

Čez klanec v dol suh sever je zavel,
poslednje listje z jablan, hrušk odnesel
in po megleni vasi jih raztresel;
čas cvetje, sad in listje z vej je snel —
spomladi nam pa spet ta stebila, debela,
ki zdaj stojé vsa naga in prezebla,
bo z novim cvetjem novi čas odel,
in sonce spet bo nad gorami, brezni...
Tačas pa tudi v meni ko cvetlica
srcé spet zacvetè in dih ljubezni
predrami v njej se kakor plaha ptica...

Drevo

Tu pod pobočjem sámo konec njiv
trepečes v burji golo in prezeblo;
zastonj se v krčevitem vzponu pno
kot prazne roke veje pod nebó
in iščejo ognjenih sončnih griv,
da spet bi jih ovile, da bi deblo
poslalo jim sokov za cvet in sad...
Pa zdaj, drevo, še ni tvoj čas: pomlad,

a vse že čaka v korenih — notri
skrit vsak tvoj cvet in sad spi živ, ej, živ —
kot živi v meni mojih dni so smotri!

Sence

Popoldne rahlo se v večer nagiba,
breg v zadnjih žarkih toplo rumeni;
neslišno dol po vzhodni strani hriba
drsi sence čez polje, poti;
od spod so cesto, potok preskočile
in onkraj po vrtovih prve hiše
s tančico sivo spredaj zagrnile
(od zadaj so že prej zastrte bile),
nato v nasprotni breg čedalje više
po rosnih tleh so lezle... Glej, in zdaj —
kot žalost v meni siv je ves naš kraj!

Zaton

Počasi, vedno večje in hladneje
se spušča rdeče sonce za planine;
široke sence legajo v doline,
na njive, senožeti, strehe, veje,
ljudi, živali, skale in obronke;
o saj že vse, kar vidim, so prepregle,
le na gorah kot dolge zlate sponke
še zadnji žarki spajajo snežnike,
a zdaj zdaj bodo tudi čeznje segle,
in potlej vse črnó bo brez razlike —
in kakor groza v meni brez oblike...

Lobanja

Na posvečenih tleh pokopališča
v pobožnem molku deklica je stala,
krog nje so stali mrtvi, mrzli kamni,
a ona kot živ žarek, polna blišča
mi skoz oči je v temno dušo pala
in mrtvi sreči kal življenja dala;
ujet, uklet za hip v njen dih omamni
začutil v srcu sem, kak mi poganja
rdeč, nežen cvet — tačas pa v joku ona
nad grob odprt se skloni in lobanja
ob grobu dahne vame hlad zatona...

EKSEKUTOR

FRANCE KUNSTELJ

Dopoldne je moral Vane Rupnik v gorsko vas
Škrape zaradi rubežni. Pa se je precej oglašil
kupec, izdražil in zadevščina je bila pri kra-
ju. Vane si je zadovoljen oddahnil, stopil v krčmo na
čaj, vrgel papirje na mizo in se zamislil.

Smo res pravi čudaki ljudje! Pri sodbi se ušteješ
ravno tedaj, ko meniš, da je narobe prav. Oni me je
zadnjič zaradi tiste polomljene ure z vilami nahrulil,
danes rubim kolo in še telico povrhu — pa mi še žal
besede ni črhnil! Vem, hudo je moralo biti kmetiču
za kravico, kdaj bo prišel do druge! Pa kaj, paragrafi
so paragrafi.

Pšeničnolasa natakara je postavila predenj sko-
delico. V srcé mu je tisti hip kanilo sladko čustvo,
misel mu je poletela k dekletu: Ej, moja Lucija je pa
le bolj postavna kot tale. Ho, zvečer, saj sva se zme-
nila; če je ne bo, piš me v uh ves ženski svet, s para-
grafi se bom ženil! Vsakdo se jih mora privaditi.
Tudi jaz se jih bom. O, tudi jaz se jih bom! Sodnik
ima le prav. Se boste privadili, kot smo se mi. Tudi
mi smo bili nekoč mlečni, danes smo kot hrastovi plohi.
Življenje v paragrafi postane samo paragraf: vrzi ga
na desno, vrzi ga na levo — srcá ne najdeš v njegovem
drobovju... Srebnil je zadnji požirek vročega čaja,
potlej pa hladno zamahnil z desnico po zraku, češ
pojdi, pojdi, mesec dni sem že v službi, pa mi še zme-
raj roji tu notri: ne boš zmogel tega, nisi rojen za to,
temu poklicu ne boš kos, ti mehkosrčnej! Vraga, pa
mu bom, bomo že videli, Vane!... Udaril je po mizi,
da je žlička v prazni skodelici rezko zažvenketala.
Potem je plačal in se s hitrimi koraki spustil v dolino.
Tudi zvečer mu je šlo vse po sreči. Ko je odložil vročo
uniformo, se je umil, gladko počesal in šel. Lucija je
prišla. Potem sta dolgo govorila. Pospremil jo je prav
do doma. Vse, prav vse ji je natrosil: kod je čez dan
vse hodil, s kakšnimi ljudmi je imel opraviti, kako
se je tudi nanjo spomnil. Pritisnil si je njeno drobno
glavo na prsi, jo vroče poljubil in dekle je drhtelo,
ko sta se poslavljal.

Sredi samotnega travnika se je ustavil in se ozrl.
V daljavi je trepetala drobna lučka. Lucija jo je pri-
žgala, mu je zaplalo po žilah. Stopal je po ozki stezi,
v srcu je pelo:

Kdo bi živel brez ljubezni,
kdo dekliča bi ne ljubil...

Pri fari je zvonilo sedem. Krvavordeče nebo se je
od vzhodne strani zagrinjalo v sivino, kazno je bilo,
da z vremenom ne bo kaj prida. Sinoči pa tako jasna
noč ko v studencu.

Vane je skočil s postelje. Zaskrbelo ga je, da bi ne mudil.

»Šestnajstega,« mu je kanilo v misel, ko je z očmi ošvignil lep beležni koledar, ki je slonel na pisalni mizi. »Pri Figarju! Kar čisto mi je šlo iz glave. Da me le sodnik ne bi spet dregnil: Pazite, gospod Rupnik, ne bodite z glavo zmeraj na cesti! Služba je prva...«

Hitel je. Ko se je napravil, je stopil v trško gostilno na zajtrk. V glavi so mu še cingljale včerajšnje sladkosti, komaj da se je zmenil za prijazni pozdrav notarjevega koncipienta, ki je že popil kavo in se dvignil od mize.

»Pa menda ne bo spet mokrota?« se je nagnil skozi okno in pogledal po vremenu.

»O, smo še daleč od prvega!« je Vanetu ušlo drugam, da se je sam sebi začudil, kako je stresel šalo. Potem sta šla vsak svojo pot.

Vane je stopil v urad. Segel je po debelem svežnju in zbiral listine. Mrki obrazi so že ždeli nad akti, pusta vsakdanjost je zapredala dolge mize.

»Danes pa k Figarju, kajne, gospod sodnik?«

»Menda!« ga je osorno zavrnil sodnik, ne da bi vsaj za spoznanje privzdignil namrščene obrvi iznad debelega peresnika.

»Glejte, da bo vse v redu. Gospodar, lastnik hiše, bo poslal dva pomočnika. Iz tovarne prideta.«

Več sodnik ni rekel. Njegov obraz je bil mrk, njegov glas rezek. Vane je včasih na tihem poskušal, da bi ga posnemal. A do zdaj se mu še ni posrečilo.

Vane se je vzravnal. Siva, še čisto nova uniforma mu je lepó pristajala, to je čutil. Glejte, gospod sodnik, je hotel reči, saj sem rojen za eksekutorja! Paragrafov se bom pa tudi privadil, ni vrag!...

Stopal je uro daleč po prašni cesti. Drobne deževne kaplje so se silile kakor skozi gosto sito in se zgubljale v debelem prahu in na rumenih pobočjih. »Močilo me bo,« je pomislil in stopil hitreje na stransko pot.

★

Dobro je vedel za Figarja. Saj so ga že Bog ve kolikokrat imeli na sodišču. Večne sitnosti jim je delal. Zdaj se bodo pa vendarle znebili tega nadležneža. Na njegov dom pa je šel Vane danes prvikrat.

»Nič! Saj grem službeno. Kdo mi more kaj oponesti! Paragrafi so za vse enaki,« se je otepal skrivne skrbi, ko se je spomnil, kako je prvikrat rubil in bi ga bili kmalu ugnali, da jim ni pokazal revolverja.

No, pa danes bo še vse drugače. Danes jih bo iz hiše metal. Ubogali ga bodo. Vsi: on, žena, otroci... Srepa je zapičil oči v mrenasto jutro, ki se je cemerilo nad vasjo.

Že je stal pred hišo. Odprl je težka hrastova vrata. V tečajih je žalostno zaškripalo, nato je bilo zopet vse tiho. Potrkal je na leva vrata. Nihče se ni oglasil. Vstopil je. Korak mu je bil trd, odločen. V nizkem košu ob oknu je spal otrok, dvojce postelj je bilo razmetanih, v nasprotnem kotu je ležala strgana blazina in nekaj zamazanih rjuh na rumenkastorjavem slačju.

»Ni nobenega doma?«

Prisluhnil je.

Tedaj so se odprla vrata nasprotne sobe. Na prag je stopila ženska z metlo v roki, še vsa v jutranjem delu.

Vane je planil z ostrim glasom:

»Ste pripravljeni?« Niti na to ni pomislil, da bi se vendar spodobilo, da bi jo nagovoril z gospo ali z materjo ali kakor koli, saj ni hotel biti nikoli nevljuden. Pa mu ni prišlo kar nič drugega na um.

»Jezus — Peter!...«

Vtem je že stal poleg nje mož. Visok, suhoten, z dolgimi razkuštranimi lasmi; najbrž je šele vstal. Skoz umazano, razpeto srajco so mu silile kosmate prsi.

»Kaj ste res tako zabiti tam doli, da ne sprevidite, da na cesti ne morem kvartirati?« se je premagoval, da ne bi izbruhnil.

»Saj ste vedeli, da pridem. Ne smemo več čakati,« se je Vane lovil, da bi si ohranil ravnotežje.

»Ne grem, pa če me ubijete!« je zavrelo v možu. Žena, ki ji je precej šlo na jok, je skočila proti njemu,

Franc Zupanc: Domačija.

da bi ne vpil tako divje. A močna roka jo je porinila od sebe, da je omahnila v kuhinjo.

»Hudiča, ne grem pa ne grem. Tule sem, pa me dajte!« je odmevalo po hiši, da se je vse treslo. Med surove psovke, ki so padale na Vaneta in na sodnijo, pa je tonil droben in zategel glas otrok, ki so pricepetali od nekod in se stisnili v materino krilo.

»Mama, mama, kaj pa je?« je smrkal najmlajši. Nihče ni poznal moža z lepo kokardo na kapi in v nenavadni obleki.

»Na cesto nas bodo spodili.«

Zdaj šele se je mladičem posvetilo. Vsi hkrati so zagnali grozen krik, da je Vaneta nehote spreletelo mrzlo po životu.

»Kaj bo? On se ne bo ganil, otročad bo tulila...«

Nemirno je stopil po podstenju in se delal, kot bi mu ne bilo mar, da bo hiša v nekaj minutah prazna, brez žene, brez matere in otrok in...

Ozrl se je po vremenu.

»Nič! Moram! Paragrafi!« Bežna misel, ne, morda le komaj plašna slutnja, da bo hudo za tiste, ki jokajo tam notri, mu je skopnela, brž ko je zagledal dve moški postavi, ki sta se pehali po stezi v hrib.

Oddahnil si je. »Onadva! Da sta le tu!«

Okna v vasi so mahoma zaživela v radovednih obrazih, po kočah je zašumelo, kot bi dregnili v osir. Sosed, ki je v sadovnjaku obiral češplje, je postal z lestvo, ki jo je nameril k drugemu drevesu.

»Sekutar, sekutar!« je drobila otročad in molila glave skozi okrižja oken, tu pa tam je pricapljala in pasla zijala. Starejši so se zresnili. Četudi se zadnje čase s Figarjem niso razumeli, mu zdaj skoraj nihče ni privoščil. »Vendar ga ne bodo kar na klanec postavili?« so sočutno govorili.

Vane je stal na vratih. Namrščil je obrvi in stisnil zobe:

»Vse spravite ven! Ne moremo odlašati!«

Beseda mu je cepnila z jezika, kakor bi jo odsekal. Prestopil se je na pragu. Dolga suknja mu je na lahno udarila ob meča.

Tisti trenutek je hušknilo po vrtu bosonogo dekle v rdeči jopici in švignilo mimo Vaneta naravnost skozi vrata, da jo je komaj še ujel z očmi.

»Mama, kar v kuhinji bodimo!« se je trgalo iz tropa otročičkov, kakor da se nekomu bliža zadnja ura, in žalostni odmev se je pretakal od stene do stene, od stropa do poda.

»Mama, zakaj pa moramo ven?«

»Mama-a-a, lačen, lačen!«

»Mama-a-a!«

Marsikoga je pretresel ta krik in v srcu mu je kani kaplja sočutja, da bi stopil v hišo in dejal: Pa pridite k nam za nocoj pod streho...

V sobi je zaropotalo. Mož se je zakadil v delavca, ki sta se mu postavila v bran. Vane se je ustrašil. Roka mu je sama od sebe spolzela pod suknjo, otipal je mrzlo orožje in skočil noter.

Nič hudega ni bilo. Figar se je repenčil za posteljo, grda kletev mu je polzela iz penastih ust. Vane mu je zagrozil, da ne bo dobro, če se bo usajal.

»Ampak mene ne spravite ven, vam povem!«

»Kakor hočete. Vas pa zapremo.«

Vane se je spomnil na sodnika in na njegov strogi obraz: Gospod Rupnik, privadili se boste, kot smo se mi. Služba, življenje, paragrafi — saj veste... In mahoma je zagnila njegov obraz železna mrkost, da se je zazdel sam sebi več kakor samo sodni eksekutor.

Prva postelja je že čepela pred hišo.

Nebo se je čez in čez zaprlo z gostimi meglami in se kremžilo. Vsak čas je bilo pričakovati debelejših in gostejših kapelj.

»Gospod, ali bomo na dežju?«

Vane se prvi hip še zavedel ni, kdo stoji pred njim in moléduje kakor otrok. Skoraj prestrašil se je žene in zazdela se mu je vsa druga ko prej: v lica bleda ko zid, v prsi upadla. Prestregla mu je korak in razburkala njegove ustaljene misli. Kaj neki ga je ob tej besedi tako presunilo, da se je zdrznil? In še ti otroci... Pet se jih drži njenega krila, tam zadaj pa ona — menda najstarejša — v rdeči jopici in s črnimi kodri, ki ji padajo čez ušesa in senca... O, koliko je bilo nekoč tudi nas okoli matere, ki jih je imela rada, pa je danes ni več, se domisli Vane...

»Saj veste...« je začel in se trudil, da bi nadaljeval: Lahko bi si priskrbeli stanovanje, vedeli ste, da pridemo... A že druga beseda se mu je trgala v grlu. Kri mu je pognalo v obraz, ugriznil se je v spodnjo ustnico.

»Gospod, dajte no, počakajte!« je stopilo predenj dekletce v rdeči jopici. Šele zdaj jo je Vane поблиže videl, kako lepa je v obraz.

Vane, sodni eksekutor, je obstal kakor vkovan. V mislih se mu je pooblačilo, sam ni vedel, kaj naj bi odgovoril vprašujočim obrazom. Ženi, o, njej bi morda še rekel: Ne smem, služba je služba, ali kar koli, da bi se malo opravičil. Toda temu dekletcu, ki upira vanj svoje jasne oči? E, saj še tega ne ve, bi jo li nagovoril z gospodično ali kako. V telo je še napol otrok, a v oči in obraz... Prestopil se je, kot bi stal na žerjavici. Noge so se mu zašibile, kleknil bi na tla kot najslabotnejši otrok, preden shodi. Trde in odločne misli so se mu zdajci razpršile kakor megle po nevihti. Še sledu ni bilo po njih.

»Ne morem — ne smem, sam bi že, ampak...«

Nanaglomoma je udarilo vanj kakor strela z jasnega. Kaj se vendar to pravi: ne morem?! Kaj bi dejal

sodnik, če bi me zdajle videl in slišal: Sam bi že, ampak...? Kaj se to pravi: bi že? Vane Rupnik, sodni eksekutor, bi se rad privadil paragrafov in še bolj življenja s paragrafi. Danes dela skušnjo — —

Vsa krama je že ležala razmetana na klancu: postelje, skrinja, trhljena omara z novimi nepooblanimi vrati, dve mizi, pručica, stoli, blazine, odeja.

Začelo je deževati.

»Mama-a-a!« je najmlajši na glas zavekal, da se je Vane zdramil iz zamišljenosti.

»Vraga!« je siknil in skočil preko klanca v sosedovo vežo. Ko je pritekel nazaj, je ukazal delavcema, da sta vso opravo znesla k sosedu pod streho. Potem je stopil k ženi, ki je še zmeraj stala med kopico otrok, ter ji pomolil stotak.

»Náte, gospa, za prvo silo. Hudo je...« Obmolnil je, ko je videl ženo, kako je padla predenj in si brisala oči: »O, gospod, Bog vam poplačaj!« Storilo se mu je inako in obrnil se je proč.

Tik pred poldnem se je Vane vrnil v urad. Sodnik se je dvignil iznad aktov, ki so ležali po mizi, in suho vprašal: »V redu?«

Vane ga tokrat ni pogledal v oči, samo prikimal je, potem pa na videz čisto miren sedel za svojo malo mizo. A v prsih mu je kar naprej vrelo. Ko je urejeval listine, so se mu črke in številke kar zapletale.

Tisti večer ni šel čakati Lucije. Morda zato ne, ker je bila noč tako pusta in temna, ali ker se je čutil tako zmučenega, da bi najrajši legel in dolgo dolgo spal. Ko pa je legel, ni mogel zaspati. Na ulici je brlela medla svetilka. Drevje je risalo svoje zveržene sence po stenah in stropu.

Vane je strmel v mrak in mislil, mislil.

Tam pri sosedu so nocoj. Ona prosi: Potrpite! In otroci, petorica bosopetcev, se veselo zasmije, ko dobi gorko večerjo in toplo posteljo za moj denar... Tudi deklica z rdečo jopico...

Zunaj dežuje. Težke kaplje udarjajo v okna. Sence se spet zganejo. Vane pa misli, misli.

Tam pri sosedu bodo nocoj in jutri in po jutrišnjem. Pa potem? O, še enega stotaka bi lahko dal...

Sence se umirijo. Vaneta je skoraj strah teh senc. O, kaj bi storil, da bi se jih znebil? Že vem, si misli, jutri stopim pred sodnika in mu vse povem:

»Gospod sodnik, glejte, ne morem se privaditi paragrafov in življenja s paragrafi, ne morem...!«

Drugo jutro je prišel v urad neprespan in tudi glava ga je bolela. Mrko je sedel na svoje mesto in se zamislil v akte.

»Če drugi zmorejo, moram tudi jaz!« je na rahlo udaril po mizi. Potem pa se je z veliko vnemo lotil dela.

PISANO POLJE

IZ STARIH EGIPTOVSKIH PISEM

DR. FRANC KSAVER LUKMAN

Egipt, dežela piramid, obeliskov in sling, je dala v poldrugem stoletju, zlasti pa v zadnjih šestdesetih letih, odkar jo po načrtu preiskujejo in prekopavajo, iz svojih peščenih tal ob robu libijske in arabske puščave tisoče in tisoče predragocenih spomenikov stare kulture, napisanih na papir. Izdelovanje papirja v Egiptu je zelo lepo in nazorno opisal profesor A. Sovrè v Književnem glasniku I, 21—24. Med najdenimi listi, ki jih je danes precej nad 10.000, je veliko število pisem, ki so si jih pisali navadni ljudje o svojih vsakdanjih zadevah in potrebah. Pa prav zato so ta pisma tako zanimiva in poučna, ker nam kažejo vsakdanje življenje in trpljenje, delo in veselje ljudi pred toliko stoletji.

Z veliko potrpežljivostjo in spretnostjo spravljajo večaki izkopane liste, mnogokrat na pol sprhnele, med steklene ploščice, da jih okovarijo; drugi pa s prav tako vztrajnostjo in znanjem starih jezikov razbirajo in včasih ngibljejo, kaj je na liste napisala peresa — prav za prav pisala — nevajena ali okorna roka. Papirologija je danes zelo razsežna in važna znanost.

Iz množine takih starih pisem sem jih tukaj izbral in iz grščine poslovenil dvanajst. Vseh dvanajst so napisali pogani. Kratki uvodi skušajo bralcu pomagati, da se vživi v piščeve razmere. Podrobno razlaganje pa ne bi šlo v okvir Mladike. Prepričan sem, da se bo marsikateri bralec ob teh pismih zamislil in se mu ne bodo zdela — čisto tuja.

I. Krajevni in družinski prazniki

Vas v Egiptu blizu nekega mesta, recimo Oksirinha. Pred durmi je praznik krajevnega božanstva, ki ga vsako leto obhajajo javno in po družinah. Pripraviti se je treba, da bo kaj boljšega za na mizo in kaj zabave, ko pridejo prijatelji iz sosesčine. Demofon, petičen mož, bi se rad postavil. V mestu ima prijatelja Ptolemaja, višjega stražnika ali celo policijskega uradnika. Njemu torej piše, naj mu kupi pečenke in zelenjadi, sira in drugih prigrizkov, pa tudi posode za kuhinjo in mizo. Njegovi stražniki naj spravijo vse na ladjico in varno pripeljejo do Demofonove vasi. Pa še dva godca naj najme in pošlje. Saj res! On, ki je pri policiji nekaj več, je morda ujel Demofonovega pobeglega sužnja. Naj ga izroči zanesljivemu spremljevalcu, ki bo ubežnika prignat nazaj. Tako je pisal Demofon okoli 245 let pred Kristusom in naključje je ohranilo njegovo pismo v ovoju neke mumije.

Druga podoba. V 3. ali 4. stoletju po Kristusu gospodari najemnik Petosiris na lepem posestvu nekje ob Nilu. Čez pet, šest dni bo praznik krajevnega božanstva, ki se še zmeraj po stari navadi obhaja, dasi je v vasi že dobra četrtina ljudi prešla h krščanstvu. Lani je ta dan sama gospodarica prišla k najemniku v goste. Lepo ji je postregel in vsa vesela je obljubila, da pride drugo leto zopet. Ni pozabila, ka-li? Leto je dolgo. Petosiris ji piše prijazno vabilo: »Gospa, pridi gotovo, samo povej, ali naj ti pošljem čoln ali osla!«

Preberimo zdaj obe pismi, Demofonovo in Petosirisovo:

Demofon Ptolemaju pozdrav. Pošlji nam na vsak način piskača Petoia, ki ima frigijske piščali in druge. In če je treba kaj potrošiti, daj; povrnil ti bomo. Pošlji nam tudi mehkužneža Zenobija, ki ima boben in pavke in klopote. Potreben je namreč ženskam pri daritvi. Naj se obleče kar se dá okusno. Vzemi tudi pri Aristionu kozla in ga pošlji. In še suznja, če si ga prijel, izroči Semfteju, da ga k nam privede. Pošlji nam tudi sira, kolikor moreš, in novo lončeno posodo in različne zelenjadi, in če imaš kaj prigrizkov. Srečno!

Naloži to in daj stražnike, ki bodo spravili ladjo semkaj.

Pozdravljena, gospa moja Serenija! Pošilja Petosiris.

Stori vse, gospa, da prideš dne 30. ob godu boga, in naznani mi, ali prideš s čolnom ali na oslu, da se ti pošlje. Pa glej, da ne pozabiš, gospa! Zdrava bodi, želim, mnogo let!

II. Priglasitev davčni komisiji

Dne 30. epipija v 12. letu Neronove vlade, po naše 24. julija 66, je Harmiisis iz oksirinskoga okraja davčni komisiji priglasil sedem jagnjet, katera je priredil. Dopis se glasi:

Papisku, bivšemu mestnemu nadzorniku in (zdaj) davčnemu upravitelju oksirinskoga okraja, in Ptolemaju, cesarskemu tajniku, in okrajnim pisarjem (izroča ta dopis) Harmiisis, sin Petosirisa, Petosirisovega sina, in matere Didime, Diogenove hčere, iz vasi Ftohije v vzhodni toparhiji.

V tekočem 12. letu Nerona Klavdija Cesarja Avgusta Germanika, samovladarja, sem v imenovani vasi Ftohiji dal zapisati dvanajst jagnjet od živali, ki jih redim. In zdaj dajem za sedanje drugo popisovanje zapisati prirejo istih živali sedem jagnjet, to je, sedem jagnjet. In prisegam na Nerona Klavdija Cesarja Avgusta Germanika, samovladarja, da nisem ničesar zamolčal. Srečno!

(Druga roka:) Apolonios po naročilu Papiska, davčnega upravitelja, potrjuje sedem jagnjet. V 12. letu Gospoda Nerona, 30. epifija.

(Z istimi besedami sta še dva druga pisarja priglasitev potrdila.)

III. Dva navihanca

Kar vidim ga, poredneža, ki očetu in materi prav tako nagaja, kakor kljubuje slovnici in pravopisu. Teon mu je ime, a stari Teon ga kljub njegovi jezavosti in upornosti kliče za Teončka. Oče mora po opravkih v Aleksandrijo. Fant hoče z njim, a bi mu bil samo v nadlego. Oče se dela, kakor da potuje le v bližnje mesto — morda Oksirinhos —. Od ondod pa pošlje ta dobričina svojemu Teončku, da bi ga potolažil, neko »stročje«, gotovo nekaj, česar bi bil marsikak deček Teončkovih let vesel. Toda ta dar odpre malemu svojeglavnežu oči, da ga je oče prevaral. Iz jeze začne materi nagajati, da je vsa iz sebe, potem pa vzame list papirja in piše očetu grozljivo pismo, ki upa, da ga bo doseglo še v mestu, preden odpotuje proti Aleksandriji.

Drugi deček, Serenos, ni tako jezav in kljubovalen kakor Teon, pa vendar tudi muhavec svoje vrste. Dobil je 74 jabolok, nekaj zase, nekaj za nekoga drugega. Vse pa je sam pojedel. Zdaj pa naredi najnedolžnejši obraz in piše očetu, da so »vsa izginila«. Kam? — Zanimiva je pritožba nad prodajalko piva (iz ječmena kuhane pijače), ki dečka iz dneva v dan z obljubami pita. Izidor je menda Serenov bratec. Ko so otroka prvič ostrigili, so imeli domač praznik.

Teonovo grozljivo pismo je iz 2. ali 3. stoletja, Serenov list pa iz 1. stoletja po Kristusu.

Teon pozdravlja svojega očeta Teona.

Lepo si naredil! Nisi me vzel s seboj v mesto. Ako me nočeš vzeti s seboj v Aleksandrijo, ti ne bom pisal pisma, ne govoril s teboj in ti ne želel zdravja. Če pa pojdeš v Aleksandrijo, ne sprejemem več od tebe roke in ti več ne odzdravim. Če me nočeš vzeti, se bo to zgodilo. Tudi moja mati je dejala Arhelaju: »Ob pamet me bo pripravil; spravi ga proč!« Lepo si naredil! Velika darila si mi poslal: stročje. Prevarali so nas tukaj 12. dan, ko si se odpeljal. Sicer pa pošlji pome, prosim te. Če ne pošlješ, ne bom jedel, ne bom pil. Tako. Bodi zdrav, želim. 18. tibija (13. januarja).

(Na drugi strani:) Oddaj Teonu od njegovega sina Teončka.

Serenos svojemu očetu Apolinariju mnogo pozdravov.

Predvsem želim, da si zdrav. Molitev zate opravljam pri vseh bogovih. Dobil sem od Ptolemina 63 jabolok in od Serenove žene drugih 11 in vedi, da so vsa izginila in nisem našel, da bi jih bil dal tistim, ki si mi pisal, marveč sem kupil, da bi jim kaj dal. In vedi, da sem vsak dan pri prodajalki piva Serapidi in mi nič ne da, marveč vsak današnji dan pravi: »Jutri!« Vsak dan isto. Ko bo Izidoros ostrizen, kaj želiš, da mu prinesem? In Eirena is še ni dala tistih sedem staterov. Pozdravlja te Eirena is in Marinos in Diogenes in Serenos in Kirila in Orion in Afrodisia. Želim, da si zdrav. 6. mesora (31. julija).

(Na drugi strani:) Oddaj vojaku Apolinariju... od njegovega sina Serena.

IV. Vojak in dom

Izmed mnogih pisem, ki jih je sredi 2. stoletja po Kristusu neki egiptovski vojak pisal svojim domačim, nam je fajumski pesek ohranil dve. Apion iz vasi Filadelfije v današnjem Fajumu, oazi ob libijski puščavi, je šel cesarja služiti. Doma je pustil očeta, starejšo sestro, ki je imela že hčerko, in brata. Mati je bila umrla. Ko je mladi Egipčan stopil v stotnijo Atenoniko, je dobil rimsko ime Antonis (Antonios) Maksimos. Vožnja po morju od Aleksandrije do vojne luke Misena v Italiji je bila viharna in nevarna. V Misenu je mladi vojak dobil »od cesarja« potrošnino, tri zlatnike, zanj pravo bogastvo. Da bi se pred domačimi postavil in jih razveselil, se je dal v vojaški opravi naslikati ali narisati. Prvo pismo, ki ga je iz Misena pisal, je dokaz nežne hvaležnosti do očeta in tople ljubezni do sestre in brata. Skrbna očetova vzgoja, pravi, mu daje upanje, da bo pri vojaki naglo napredoval. — Drugo ohranjeno pismo je Antonis Maksimos nekaj let kasneje pisal svoji sestri Sabini. Očeta ni bilo več med živimi. Antonis sam je imel družinico: njegova žena Avfidija mu je rodila dve hčerki, ki jima je bilo ime Elpis (Nada) in Fortunata (Srečka), in sinčka Maksima, ki je imel rojstni dan 30. epipa (24. julija). — Pismi nam predstavljata preproste ljudi blagih src.

Apion Epimahu, svojemu očetu in gospodu mnogo pozdravov.

Predvsem želim, da si zdrav in se ti zmeraj dobro godi in si srečen z mojo sestro in njeno hčerko in mojim bratom vred. Zahvaljujem gospoda Serapida, ker me je takoj rešil,

Pismo vojaka Apiona očetu Epimahu.

ko sem bil na morju v nevarnosti. Ko sem prišel v Misenum, sem prejel od cesarja potrošnino, tri zlatnike; in se mi dobro godi. Prosim te torej, moj gospod oče, piši mi pisemce, prvič, ali tebi po sreči gre, drugič, kako gre bratu in sestri, tretjič, da bom počastil tvojo roko, ker si me lepo vzgojil in zategadelj upam, da bom naglo napredoval, če bogovi hočejo. Mnogo pozdravov Kapitonu in mojima bratu in sestri in Serenili in mojim prijateljem. Pošiljam ti svojo sliko po Evktemonu. Je pa moje ime Antonis Maksimos. Želim, da si zdrav. Stotnija Atenonike.

(Ob levem robu je nekaj Apionovih tovarišev pripisalo svoje pozdrave.)

(Na drugi strani:) V Filadelfijo Epimahu od njegovega sina Apiona.

Oddaj pri kohorti Apamejcev Juliana Antonija pisarju od Apiona, (da izroči) očetu Epimahu.

2

Antonios Maksimos svoji sestri Sabini mnogo pozdravov. Predvsem želim, da si zdrava. Tudi jaz sem zdrav. Ko sem se te spominjal pri tukajšnjih bogovih, sem dobil pisemce našega soobčana Antonina. In ko sem zvedel, da ti

dobro gre, sem se zelo razveselil. Tudi jaz ti ob vsaki priložnosti pišem, da se meni in mojim dobro godi. Mnogo pozdravov Maksimu in mojemu gospodu Kopru. Pozdravlja te moja življenjska družica Avfidija in moj sin Maksimos, ki ima rojstni dan 30. epipa po helenskem štetju, in Elpis in Fortunata. Pozdravi gospoda... (6 vrst pokvarjenih).

Želim, da se ti dobro godi.

(Na drugi strani:) Sestri Sabini od brata Antonija Maksima.

V. V hiši egiptovskega težaka

Hilarion je težak v aleksandrijski luki, doma iz arsinojskega okraja, kjer ima ženo Alito in otročiča. Pred nekaj meseci ju je zapustil in šel v Aleksandrijo za delom. Alis čuti, da se zopet bliža njena ura, in je v skrbeh, ker ni od nikoder ne moža ne njegovega zasluzka. Po neki Afrodisiji, ki je šla v Aleksandrijo, mu je dala sporočiti pozdrave in plaho prošnjo, naj je ne pozabi. Hilarion ji odgovarja, obeta, dela pogum, hkrati pa daje strašno naročilo: »Če porodiš, ako bo moško, pusti živeti, ako pa žensko, izpostavi.« Je li tako pismo ubogo Alito potolažilo in jo prepričalo, da ji je mož zvest? Kdo bi si upal trditi ali tajiti? — Pismo nosi natančni datum: 17. junija 1 pred Kristusom. Glasi se:

Hilarion svoji sestri Aliti mnogo pozdravov.

Tudi moji gospe Beruti in Apolinariju.

Vedi, da smo še tudi sedaj v Aleksandriji. Ne vdajaj se skrbem, če bodo vsi prišli, jaz pa v Aleksandriji ostanem. Prosim te in opominjam, skrbi za otročiča. In takoj, ko prejmemo mezdo, ti jo gor pošljem. Če porodiš — bodi srečno! — ako bo moško, pusti (živeti), ako pa žensko, izpostavi. — Afrodisiji si dejala: »Ne pozabi me!« Kako bi te mogel pozabiti? Prosim te torej, da se ne vdaš skrbem. V 29. letu Cesarja, 23. pavnija.

(Na drugi strani:) Hilarion. Oddaj Aliti.

VI. Dva mlada človeka na tujem

Serenila je v Aleksandriji. Po domu se ji toži. Zakaj je šla od doma? Ne vemo. Piše očetu. Naj misli, da je njegova hči v Aleksandriji; naj ji piše, da bo tudi ona vedela, da ima očeta, da je ne bodo po strani gledali, kakor da je najdenka, Bog vedi od kod. Komu se zapuščeno dekle ne bi smililo?

Izgubljeni sin, ne v evangelijski priliki, marveč na egiptovskih tleh. Antonis Longos mu je bilo ime, v Karanidi v arsinojskem ozemlju je bil doma in živel v 2. stoletju po Kristusu. Lahkomiselnost ga je gnala v svet in pognala v dolgove, v sramoto. Razcapan tava po tujini, domov si ne upa. Bridko spoznanje, da je vsega sam kriv, ga peče. Z okorno, peresa nevažno roko piše svoji materi, kateri je neki Postumus že povedal vso njegovo revščino in sramoto. Prosi jo, naj se spravi z njim, naj mu pomaga, da se reši dolgov in postane drug človek. Zob časa je papir spodaj oglodal, da konca njegovih prošenj ne moremo več brati. Bile pa so iskrene prošnje; to spričujejo sledovi, ki so ostali: »...prosim te... prosim te... hočem...«

1

Serenila svojemu očetu Sokratu mnogo pozdravov.

Predvsem ti želim, da si zdrav, in vsak dan molim zate pred Gospodom Serapidom in bogovi v istem svetišču. Želim, da veš, da sem sama. Imej na misli: »Moja hči je v Aleksan-

driji, da bom tudi jaz vedela, da imam očeta, da ne bodo gledali name, kakor da nimam staršev. In tistemu, ki ti bo to pismo prinesel, daj drugo (pismo), da si zdrav. In pozdravljam svojo mater in svoje brate in Semprona in njegove.

(Na drugi strani druga roka:) Oddaj Sokratu, Skifovemu sinu, od hčere Serenile po njenem bratu Sarapamonu.

2

Antonis Longos svoji materi Neilúji mnogo pozdravov.

In zmeraj želim, da si zdrava. Vsak dan opravi molitev zate pred Gospodom Serapidom. Vedi, želim, da se nisem nadejal, da pojdeš v glavno mesto. Zategadelj tudi jaz nisem prišel v mesto. Sram me je bilo iti v Karanido, ker hodim razcapan. Pišem ti, da sem nag. Prosim te, mati, spravi se z menoj! Sicer vem, kaj sem si sam nakopal. Trpim kazni, kakor je treba. Vem, da sem grešil. Slišal sem od Postuma, ki te je našel v arsinovskem okraju in ti o nepravem času vse povedal. Mar ne veš, da bi bil rajši pohabljenec, nego da bi se zavedal, da sem komu še paro dolžan?

(Devet vrst poškodovanih. Na koncu prvih šestih se še dajo brati besede: »...ti sama pridi... slišal sem, da... prosim te... jaz komaj... prosim te... hočem...«)

(Na drugi strani:) ...materi od Antonija Longa, njenega sina.

VII. Smrt

V deželi mumij. Seniris umrje pri svoji hčeri Senpamonti. Želela pa je, naj jo pokopljejo, kjer živi njen sin Pamontes in kjer najbrž počivajo njeni dragi. Hči dá truplo svoje matere balzamirati, ga s posebno ladjico pošlje svojemu bratu ter piše pismo, ki pa ni pismo žalujoče sestre žalujočemu bratu, marveč — tovarni list. Pozdrav na začetku in koncu je hladen kakor med dvema tujcema. Kaj je bilo med njima?

Irena tolaži svojo prijateljico Taonofro in njenega moža Filona, ker jima je umrl sin. Dobra žena pravi, da se je za rajnim jokala kakor za svojim Didimom (sinom ali možem?) in da je s svojimi vred vse opravila, kar se ob taki priložnosti spodobi (molitve in daritve?). Nato pa maloupno dostavlja, da se pač zoper smrt ne dá nič storiti, in pozabivši, da bi morala ona tolažiti, opominja svojo prijateljico in njenega moža, naj se med seboj tolažita.

1

Senpamontes pozdravlja svojega brata Pamonta. Pošiljam ti truplo Seniride, svoje matere, z maziljenjem pripravljeno, s tablico na vratu, po Galetu, Hieraksovemu sinu, v posebni ladjici; voznino sem plačala. Znamenje mumije je tole: Zunaj je platno rožne barve, na trebuhu je napisano njeno ime.

(2. roka:) Bodi zdrav, brat, želim. L. 3., 11. tota (8. avgusta).

(Na drugi strani 3. roka:) Pamontu Moru od sestre Senpamonte.

2

Eirena Taonofri in Filonu tolažilni pozdrav.

Tako sem žalostna in sem se jokala za blagopokojnim, kakor sem se jokala za Didimom. In vse, kar se je spodobilo, sem opravila in vsi moji, Epafrodeitos in Termution in Filion in Apolonios in Plantas. Toda seveda nihče nič ne more zoper kaj takšnega. Tolažita se torej med seboj! Dobro se imejta!

Atir 1 (28. oktobra).

(Na drugi strani:) Taonofri in Filonu.

LOUIS PASTEUR: MIKROBOV SE JE TREBA BATI

PAUL DE KRUIF * MARIJA TRATNIKOVA

Zdaj je vihar znova završal. Pasteur je javno pribil, da so prišli gospodje Ponchet, Joly in Musset s praznimi rokami od svojih poskusov; prav vsako jim je prerekel. Njegovi ugovori pa so bili tedaj nekam dvomljive vrednosti, kakor vemo danes. Ponchet mu je seveda zabrusil, »da se je Pasteuru kar čuditi, ker je s svojimi steklenkami šel izzivati znanost!« Pasteur je divjal, obmetaval Poncheta z lažnivcem in zahteval, da se mu javno opraviči. Kazalo je že, da bodo vsi skupaj kaj kmalu dokazovali vsak svojo resnico s prelivanjem krvi namesto s poskusi. Naposled so Ponchet, Joly in Musset izzvali Pasteura na javen poskus pred vsemi člani Akademije znanosti. Dejali so, da bodo radi priznali napačnost svojega naziranja, če le v eni steklenki, samo za trenutek odprti, ne bo nič mikrobov. Prišel je odločilni dan, ki bi utegnil biti silno zanimiv, ko bi se ne bili Pasteurovi nasprotniki zadnji hip umaknili. Svest si uspeha, je Pasteur predvedel poskuse pred zastopniki Akademije znanosti in se zraven ujedljivo posmehoval uskokom. Malo kasneje je bilo razglašeno: »Gospod Pasteur je dokazal, da so popolnoma pravilna dejstva, ki jih je on ugotovil in so jih spodbijali gospodje Ponchet, Joly in Musset.«

Pasteur je imel srečo. Kar pa resnico zadeva, je bilo tako, da so imeli slučajno oboji prav. Ponchet je namreč s prijateljem uporabil namesto drožene — seneno zavrelico. Šele čez več let je angleški znanstvenik Tyndal izsledil v senu majčkene in zelo trdožive klice, ki po več ur prenesejo vrenje. S tem je dognal napako v poskusu nasprotnikov in tudi dokončno ugotovil, da je bila Pasteurova trditev res pravilna.

5

Kmalu je imel Pasteur priložnost, da je tudi Napoleonu III. povedal, kako povzročajo po njegovih mislih nekatere bolezni neki mikrobi in kako silno si jih želi izslediti. Povabljen je bil v gradič v Compiègne. Šel naj bi bil z drugimi vred na lov, pa je prosil, naj ga tega oprosté. Dobil je zvrhan voz priprav, dal si jih je pripeljati iz Pariza, čeprav je imel ostati v gradiču le teden dni. Medtem ko so se drugi lahkomišno zabavali in veselili, je Pasteur sedel sključen nad mikroskopom, kar je močno ganilo cesarja in cesarico.

Pasteur je na vse načine skušal ljudi prepričati, da mikrobi ne nastajajo sami od sebe. Često je o tem predaval in poslušati so ga hodili najraznovrstnejši ljudje. Ko je na neki znanstveni prireditvi na Sorboni svoj nauk poljudno objasnjeval, so bili med poslušalci tudi romanopisec Aleksander Dumas, pisateljica George Sand in mnogi drugi veljaki. Predvedel je znanstveno igro, ki je vse pretresla. Na svetlobnih slikah jim je najprej pokazal ducat raznovrstnih klic. Nato je ugasnil vse luči v dvorani in v temo je hipoma šnil en sam bleščeč svetlobni žarek. »Samo pogledajte, koliko prahu pleše v njem!« je dejal. »Pa čeprav je komaj videti majčkene prašne drobce, jih nikar ne omalovažujte! Prav ti utegnejo prinesiti kolero, tifus, rumeno mrzlico in še mnogo drugih kužnih bolezni.« Poslušalci so ob tem razodetju kar medleli od groze — tolikanj prepričevalno je govoril Pasteur. Seveda ni bilo vse dobesedno tako, a nalaščnega pretiravanja le ni bilo v ničemer čutiti. Pasteur je bil trdno preverjen o vsem, o čemer je prepričeval druge.

Sam je bil naravnost obseden od misli na prah in mikrobo. Pri jedi je tudi v najboljših hišah kar moč natančno ogledoval in s prtičjem brisal svoje krožnike in žlice, tako ga je imel strah pred mikrobi.

Vsi Francozi od cesarja dol so že poznali Pasteura in se razburjali zaradi njegovih nevidnih živalic. Pravili so si o čudovitih skrivnostih, ki se godé za vrati pariške visoke šole. Še študentje in celo profesorji da se zdrznejo, če gredo mimo njegovega laboratorija. Na Ulmski cesti je bilo marsikdaj slišati, da je kdo rekel drugemu: »Tukaj dela mož — piše se Pasteur —, ki je dognal že čudovite reči o nastajanju snovnega življenja. Pravijo, da hoče še to ugotoviti, kaj povzroča bolezni.«

Tiste čase je Pasteur uspel tudi z zahtevo, da je treba študiranje naravoslovja podaljšati za leto dni. Po njegovem prizadevanju so že marsikje ustanovili nove laboratorije. Kar je le mogel, je storil, da je ljudi navdušil za svojo znanost. Študentom je predaval tako, da jih je ganil do solz. A tedaj še ni bil dokazal, kar je že učil. Vira skrivnostnih kužnih bolezni še ni razkril; da morajo ljudje trpeti in umreti zaradi dejavnosti kakih mikrobov, je šele slutil. Kljub temu je tudi trdoglavim povprečnejšem dopovedal, kolikšnega pomena so nevidne živalce.

V neki brošuri je svoje rojake takole nagovoril: »Prosim vse, da se zanimate tudi za tista bivališča, ki jim tako pravilno pravimo laboratoriji (delavnice). Zahtevajte jih več in boljše opremljenih. Zakaj v njih se bo odločilo, ali boste za naprej srečni in bogati.«

Bil je za petdeset let pred drugimi. A ker je vedel, kako zelo si ljudje želé puhle stvarne sreče, jim je svoje vzore prikazal v podobi koristi, ki jo smejo pričakovati od znanosti. Tako se mu je sponeslo, da je zbudil v njih zanimanje zanj. Ne, ni bil samo dober lovec mikrobov in vase zaprt znanstvenik in mu ni bilo vse drugo deveta briga.

Kmalu je Francozom dejansko pokazal, da je mogoče s pomočjo znanosti prihraniti denar. To je bilo tedaj, ko sta on in njegov skrbni asistent Duclaux z neštevilnimi zaboji steklenine pripotovala v Arbois. Pasteur je bil namenjen v domačem kraju proučevati bolezni vina, da bi pomagal ogroženi vinski industriji. Za laboratorij mu je rabila neka opuščena kavarna, kjer je namesto plina gorelo lesno oglje kar v ponvi. Neutrudljivi Duclaux je s pihalom razpihaval žerjavico in hodil po vodo k vodnjaku sredi vasi. Njune nerodne priprave sta napravila kar vaški tesar in kovač. Nekaj steklenk skaženega vina pa si je Pasteur izprosil pri svojih nekdanjih prijateljih. Bilo je ali grenko ali gosto ali oljasto. Da spremené grozdni sok v vino glivice, je že zdavnaj vedel in ravno zategadelj sodil, da obstajajo tudi take male živalce, ki vino pokvarijo.

Kajpada! V gostem vinu je opazil vselej čudne, drobčkene mikrobo, ki so bili videti ko biseri na vrvi. V grenkem vinu so bile zverinice drugačne in v skisanem spet drugačne.

Potlej je vinogradnikom in vinskim trgovcem v okolju naročil, naj pridejo kak dan k njemu in mu prinesó kakšnih šest steklenk vina, ki se jim je na različne načine pokvarilo. Da pa naj mu nikar naprej ne povedó, kakšno je katero, ker jim bo to povedal sam, ne da bi ga količkaj pokusil. Seveda mu nihče ni verjel, da bi znal zares takole čarati. Med seboj se niso malo norčevali iz njega. Obsodili so ga celo, da ni pri pravi pameti. Imelo jih je, da bi ga potegnili, pa so mu prinesli med drugim tudi steklenke zdravega vina. Posmehljivo so se muzali neznanim pripravam, se skrivši drezali, poluglasno zbijali šale in postajali čedalje bolj židane volje. Pasteur se navidezno še zmenil ni zanje. S tanko

cevko si je mirnodušno vzel kapljico prvega vina in jo med dvema steklenima ploščicama pomaknil pod mikroskop. Nekaj časa jo je ogledoval in nato tako rekel, da je zmedel vse: »To je dobro vino. Naj ga kdo pokusi in pove, ali imam prav.«

Mož, ki ga je spil kozarec, je nagrbil svoj rdeči nos in priznal, da je vino kar dobro. Ko se je Pasteur drugič zavrnil ob mikroskopu in rekel »grenko vino«, se je skazalo, da je bilo res grenko. Če je napovedal, da bo imelo vino kisel okus, je bilo v ustih zares kislo.

Vinogradniki so se mu mrmraje zahvaljevali in celo klobuke privzdigovali, ko so odhajali. Ni jim sicer šlo v glavo, kako je mogel Pasteur vselej prav presoditi; toda da je pameten, zelo zelo pameten človek, jim je bilo zdaj ko na dlani. In kaj takega francoski kmet zlepa ne prizna!

Pasteur in Duclaux sta se dobre volje znova lotila dela v stari podrtiji, laboratoriju. Poskušala sta, kako bi bilo mogoče odvrniti škodljive mikrobo od zdravega vina. Naposled sta dognala, da poginejo odvečni mali škodljivci in da se vino ne pokvari, če se po končanem kipenju počasi segreje do vročega, toda ne toliko, da bi zavrelo. Ta postopek pozna današnji dan vsakdo pod imenom pasteriziranje.

Komaj je poučil ljudi na severnem Francoskem, kaj jim je storiti, da se jim ne bo vino kazilo, so ga že nujno klicali, naj pride v Tours reševati industrijo kisa. Pasteur zdaj ni več tako tipal kakor prejšnje čase; dobro se je že privadil iskati mikroskopična bitja v vseh mogočih rečeh. V Toursu je videl neznane pene na površini vina, ki bi se moralo samo od sebe spremeniti v kis. Tovarnarji so mu rekli, da te pene morajo biti, ker brez njih ne dobé iz vina kisa. In vsi so ga občudovali, ker je tako ročno in urno preiskaval sode. Črpal je peno, jo pokušal in tehtal, počel z njo še to in ono in dognal, da sestoji iz bilijonov in bilijonov mikroskopičnih bitij, ki predelujejo vino v kis. Začudenim ljudem

Suha roba. (Fot. Fr. Krašovec.)

je povedal, da pri tem v nekaj dneh porabijo desetisočkrat toliko alkohola, kolikor tehtajo sami. Kakšno ogromno delo zmorejo ti neskončno drobni stvori! Naj si le predstavijo človeka, ki tehta sto kil in naseka v štirih dneh tisoč ton drv!

Tako po domače je razlagal preprostim ljudem, koliko storé zanje mikrobi, in jih učil spoštovati tudi te neznansko majhne stvarce. Ko je sam zase premišljeval o njihovi nedopovedljivi delazmožnosti, se mu je kar naprej vsiljevala misel, da bi ne bilo nič posebnega, če bi se kaka taka drobčkena stvarca, ki bi ne bila večja od očetne glivice, zalezla v vola, slona ali človeka, se v njem razmnožila in ga v kratkem ubila.

Preden je odšel iz Toursa, je še dobro poučil ljudi, kako naj gojé in negujejo koristne živalce, ki tako nenavadno vestno skrbé, da se vino skisa in da pridejo industriji do milijonov.

Ti uspehi so silno okrepili Pasteuru zaupanje v način raziskovanja. Rad je ugibal, kaj čudnega bo še našel v lovišjih mikrobov in kako bo zatiral škodljivce. Toda tega si ni samo mislil, temveč tudi pravil pri predavanjih in kjer koli je šlo.

Nato je nekaj časa v miru delal le v svojem pariškem laboratoriju. Pač ni imel kaj reševati, dokler ni leta 1865 usoda na novo potrkala na njegova vrata. Njegov nekdanji učitelj Dumas ga je prišel prositi, naj gre zdraviti sviloprejk. »A kaj je sviloprejkam? Nisem še slišal, da bi bile kdaj tudi bolne. Prav nič ne vem o njih — še nobene nisem videl!« se je izgovarjal Pasteur.

6

Dumas mu je s solzami v očeh pravil: »Saj veste, da sem doma iz južnega kraja, kjer že od nekdaj gojé sviloprejk. Pravkar sem prišel spet od ondod in zdaj še spati ne morem več. Venomer samo premišlujem, kako hudo je vsem v mojem ljubem Alaisu. Prej so bili ljudje tam doli premožni in srečni. Ne veste, kako ponosni so bili na svoje murve. 'Zlata drevesa' so jim rekli. Zdaj pa njihovi lepi murvini nasadi propadajo in moji rojaki imajo že komaj kaj jesti.«

Pasteur ni bil nikoli kdo ve kako obziren do svojih bližnjih. Razen sebe je malokoga prida cenil. Le Dumas je že od mladega zelo spoštoval. Svojemu žalostnemu staremu profesorju pač mora pomagati. Tudi to pot mu je kljub vsem pomislekom prav prijazno dejal: »Vam zmeraj rad ustrezem. Storite z menoj, kar se vam zljubi. Šel bom, kamor hočete.«

In je šel, šel z ženo, otroki, mikroskopi in tremi delavnimi asistenti, ki bi bili zanj šli tudi v ogenj. Šel je pobijati bolezen, ki je uničila na milijone sviloprejk in malone vse ljudi v južni Franciji spravila na nič.

Ko je odhajal v Alais, je vedel o sviloprejkah in njihovih boleznih toliko kot kak novorojenček. Tam je prvič slišal, kako se sviloprejka zaprede in zabubi in da zleze iz bube metulj, ki leže jajčeca. Iz teh pa da se drugo pomlad izvali nov zarod mladih sviloprejk. Ljudje ga niso cenili kdo ve kaj — ko je bil pa tako neveden! — in so mu rekli, da pravijo bolezn, ki jim ugonablja gosenice, pebrin, ker so bolne živalce posute s črnimi, popru podobnimi pičicami. Bolezen so si razlagali na tisoč načinov, dejansko pa so vedeli o njej bore malo. Le to, da so bolne sviloprejke po životu črno popikane in imajo v sebi silno drobčkene kroglice, ki jih s prostim očesom še videti ni.

Pasteur je bil kakor zagrizen ribič; ta prej vrže vabo postrvim, preden priveže čoln na varno. Še preden se je z družino kam vselil, je že imel v rokah mikroskop. Gose-

nico za gosenico je paral na trebuhu in posebno natančno ogledoval drobčkene kroglice pod kožo. Kmalu je bil prepričan, da so kroglice zares znamenje bolezni. Že po dveh tednih raziskovanja je člane kmetijskega odbora takole poučil: »Da boste dobili zdrav zarod sviloprejk, morate ob času paritve metuljev imeti vsak par posamič. Ko pa bo samica izlegla jajčeca, morate njo in samca nabosti k deščici, razparati kožo na trebuhu, vzeti izpod nje drobce mastne snovi in jo preiskati z mikroskopom. Če ne boste našli v njej nobene kroglice, ni treba jajčec zavreči, ker se vam bodo na pomlad izlegle iz njih zdrave sviloprejke.«

Ljudje so od strani ogledovali njegov bleščeči mikroskop in ugovarjali: »Kaj bi mi kmetje s takole rečjo! Še prijeti bi je ne znali!« Novotarski pripravi pač niso prida zaupali. S tako pa so pri Pasteuru slabo naleteli. »Kaj da ne!« je vzrotil. »V mojem laboratoriju imam osemletno punčko, ki zna tako ravnati z mikroskopom, da najde vse te kroglice. Vi, odrasli možje, pa bi mi radi natvezli, da se temu ne morete priučiti!« Ljudem je bilo nerodno in nehali so se upirati. Kupili so si mikroskope in ubogljivo storili vse, kakor jim je naročil Pasteur. Ta pa je imel spet enkrat dela čez glavo. Obiskoval je trdo preskušene rejce sviloprejk, jih poučeval in spraševal, jih vabil rabiti mikroskop in se na večer truden vračal v laboratorij dajat navodila asistentom. Ni utegnil, da bi sam napravil vse neštete zamotane poskuse in sam preskusil izsleditve. Zvečer je tudi narekoval ženi pisma, spise za znanstvene obzornike in predavanja. Zjutraj pa je vselej že z dnem odhajal v sosedne vasi spodbujati obupane kmete.

Na pomlad pa je zavrelo. Ko bi morale gosenice zlesti na vejice murvovega drevja in se zapresti, je buknila poguba. Ni se izpolnilo, kar je Pasteur napovedoval in obetal. Ljudje so za prazen nič preiskovali metulje, da so obdržali le jajčeca onih, v katerih ni bilo najti kroglic. Iz teh navidezno zdravih jajčec so se izvalile borne, medle gosenice, da se jim še žreti ni nič kaj ljubilo. Tudi niso imele toliko moči, da bi se zapredle. Leno so se obešale po murvovih vejicah, hirale in poginjale. Še mar jim ni bilo, da imajo presti svilo za ženske nogavice.

Ubogi Pasteur! Tako se mu je mudilo pomagati rejcem sviloprejk, da ni utegnil dognati, kaj prav za prav gosenicam je. Preveliko poželenje po skorajšnjem uspehu ga je pripravilo ob potrpežljivost in zapeljalo v površnost.

Zdaj je bilo hudo zanj. Nekateri obupani ljudje so se mu v obraz smejali, drugi so ga ostro napadali po časopisih. Pasteur pa je le toliko trše delal zanje, a ni mogel priti stvari do dna. Nameril se je na čvrsti rod sviloprejk, ki je urno lezel na murvove vejice in se tudi lepo zapredel. Ko pa jih je pregledal z mikroskopom, je videl, kaj je v njih drobčkenih kroglic! Naletel je tudi na dristljave in medle gosenice; leno so visele po vejicah, vidno hujšale in poginjale. A v teh ni našel nobene kroglice. Kakor je že bil zmeden, je celo dvomil, da bi imele kroglice z boleznijo kaj opraviti. Da bi bila mera hudega polna, so prišle nad njegov poskusni zarod sviloprejk še miši in se veselo gostile z njimi. Njegovi trije asistenti Duclaux, Maillot in Gernez so morali zdaj po vrsti ponoči čuti in loviti roparske miši. Komaj so zjutraj začeli delati, so se čisto od vzhoda sem pripodili črni oblaki in vsi s Pasteurovo ženo in otroki vred so morali pokrivati murve. In zvečer je moral utrjeni Pasteur narekovati še prijazne odgovore na pisma nejevoljnih rejcev sviloprejk, ki so prišli ob vse, ker so odbirali jajčeca po njegovih navodilih.

Po nekaj mesecih trdega dela pa je že bil na pravi poti, a se ni tega niti zavedel. Posrečilo se mu je, da je pridobil

nekaj zdravih rodov sviloprejk. Radoveden je bil, če bodo tudi poginile, ako jih bo krmil s takim murvovim listjem, ki so ga oblezle in onečedile bolne gosenice. Poskusil je — in zdrave gosenice so kajpa zbolele in poginile. Niso pa bolele po pet in dvajset dni kakor žrtve poprove bolezni in tudi popikane niso postale. Kar v klobčič so se zvile in poginile že v treh dneh. Pasteur je bil ob vso voljo do dela, ko se mu je tudi ta poskus »ponesrečil«. Njegovi so mu zaman prigovarjali, naj se ga na novo loti.

Lepega dne je moral Gernez odpotovati na sever in proučevati sviloprejk v Valenciennesu. Ne da bi sam vedel zakaj, mu je Pasteur pisal in ga prosil, naj še on tam gori poskusi krmiti zdrave sviloprejk z onečjenim murvovim listjem. Gernez je imel nekaj lepih zarodov zdravih sviloprejk. In naj je mislil njegov spoštovani predstojnik, kakor je že hotel, on sam je bil trdno preverjen, da so neznatne kroglice v resnici žive zajedalke in prave morilke sviloprejk. Štirideset zdravih gosenic je krmil z zdravimi murvovimi listi, ki jih še niso oblezle bolne živalce. Od teh štiridesetih se jih je sedem in dvajset zapredlo in v metuljih iz teh zapredkov ni bilo najti prav nobene kroglice. Nekaj drugih murvovih listov pa je pomazal z zmečkanimi bolnimi metulji in jih pokladal nekaj dni stariim gosenicam. Tako jih je seveda obsodil na počasno hiranje. Vse so postale popikane in dobile vase nešteto onih kroglic, ki jih ni bilo moč videti s prostim očesom. Z listjem, pomazanim z zmečkanimi bolnimi metulji, je krmil tudi tiste gosenice, ki so se v kratkem imele zapresti. Te so se sicer kljub temu zapredle, toda v metuljih, ki so izšli iz njih, je bilo zopet polno zloveških kroglic in gosenice iz njihovih jajčec kar niso mogle živeti. Gernez je s svojimi mikroskopičnimi preiskavami tudi ugotovil, da se kroglice tem bolj množijo, čim bolj živalce hirajo.

Gernez je zdaj hitel Pasteuru praviti: »Uganka je rešena! Male kroglice so v resnici živalce-zajedalke, te tudi zakrivijo, da sviloprejk zbolijo!«

Šest mesecev je minilo, preden je bil Pasteur prepričan, da ima Gernez kar prav. Potlej se je pa tudi vrgel na delo ko roparska ptica na plen. In ni bilo dolgo, da je znova razlagal kmetijskemu odboru: »Male kroglice niso posledica, temveč vzrok bolezni. Kroglice živijo, se razmnožujejo in zalezejo v vsak kotiček metuljevega telesa. Napak je bilo, da smo preiskovali samo podkožno tvarino s trebuhom, namesto da bi bili pregledali vso živalco. Jajčec torej le tedaj ne smemo zavreči, če v vsej živalci ne najdemo nobene kroglice. Le tako bomo mogli dobiti naslednje leto zdrav zarod.«

Ljudje so poskusili po novem navodilu in drugo leto so res imeli zdrave sviloprejk, da so jim napredle lepe množine svetle svile.

Pasteur je bil zdaj takega in pravilnega mnenja, da pridejo kroglice, povzročiteljice poprove bolezni (pebrina), v gosenico od zunaj in da ne nastanejo v njej. Da bi o tem poučil tudi vse rejce, je sam hodil iz kraja v kraj in pravil ljudem, kako morajo zdrave sviloprejk varovati, da ne bodo mogle do murvovih listov, ki so jih onečedile bolne živalce.

V tistem času je Pasteura zadela možganska kap in toliko da ni umrl. Ko so mu bolnemu pravili, da so oblastva ustavila zidavo njegovega novega laboratorija, ker so pač povsod sodili, da je z njim pri kraju, se je silno raztogotil in se odločil živeti. Po eni strani je do konca svojih dni ostal mrtvičen; toda kljub temu se je spet z vso odločnostjo lotil dela. Ko bi bil moral biti še v postelji ali vsaj kje na

počitnicah, se je spravil na noge in odšel na vlak, da ga je odpeljal na jug. Še prav mu ni bilo, da so mu branili na pot. Dejal je, da bi zagrešil zločin, ko ne bi ozdravil sviloprejk vseh bolezni, ker mora drugače preveč siromakov stradati. Vsi Francozi so ga zaradi tega na moč slavili in častili; le peščica nevoščljivcev ga je obrekla, da je šel samo zaradi lepšega.

Šest let se je Pasteur bojeval z boleznimi sviloprejk, zakaj komaj je zatrl poprovo bolezen, je že prišla nadnje nova kuga. A zdaj je že vedel, kako naj se loti dela, in je veliko prej zalotil nove mikroskopične škodljivce ko prej. Stari Dumas se je od veselja jokalo, ko se je zahvaljeval svojemu ljubemu Pasteuru in alaiški župan se je od ginjenosti rotiti, da bodo velikemu dobrotniku postavili zlat kip.

7

Bilo mu je pet in štirideset let. Industrijo svile je z božjo in Gernezovo pomočjo rešil propada in užival že veliko čast in slavo. Zatrl je bil kugo, ki je morila sviloprejk, in spet kar naprej premišljeval, kako bi še ljudem pomagal iz hudega in jih varoval bolezni. Prav zaradi tako globokega čustvovanja je verjel tudi svojemu velikemu upanju. Da bi ves svet zvedel zanj in se z njim veselil, je pravil vsem in povsod: »Če je nauk o samohotnem spočenjanju napačen — o tem sem trdno prepričan —, je v človeški moči tudi odpraviti s sveta vse bolezni, ki jih povzročajo zajedalci.«

A obleganje Pariza v ostri zimi leta 1870 ga je pregnalo od dela v njegov domači kraj v pogorju Jura. Z žalostjo v srcu je hodil po bojnih poljanah in iskal svojega sina podčastnika. Tam se je naučil sovražiti vse nemško. »Kar koli bom še napisal, bo imelo na naslovni strani opomin: »Sovražimo Pruse! Maščujmo se! Maščujmo se!« Postal je pravi poklicni rodoljub in se za svojo naslednjo raziskavo odločil iz same ljube želje po maščevanju. Še sam je moral priznati, da je francosko pivo veliko slabše od nemškega. Prav, bo pa za naprej boljše, tudi boljše ko vsako drugo pivo na svetu!

Zategadelj je jel potovati križem po Franciji in iskati napotkov od pivovarne do pivovarne. Pozvedoval je pri vseh, od prvega mojstra do zadnjega delavca, čeprav je le velike kadi pomival. Celo na Angleško je šel spraševati mojstrske olarje, kako ustvarjajo temno portersko in tolikanj dobro Burtonovo svetlo pivo (ale). Nekaj časa je na tujem in doma hodil le od kadi do kadi neprevretega piva in z mikroskopom opazoval krogličaste glivice pri njihovem delu; spet jih je videl kaliti in proizvajati alkohol. Kdaj pa kdaj je v kadeh naletel tudi na tiste nesrečne male stvarce, ki jih je pred več leti zasledil v skaženem vinu. Rad je svetoval pivovarnarjem, naj pivo segrevajo, da bodo s tem pregnali škodljive vsiljivce in pivo toliko zboljšali, da ga bodo mogli še v daljne dežele izvažati. Natančno po njegovem nasvetu naj ravnaajo in njihovo pivo bo takšno, da ne bo nikjer boljšega dobiti! Nato pa jih je prosil še denarne podpore za svoj laboratorij in zatrjeval, da jim bodo darovi tisočkrat povrnjeni. Z nabranim denarjem je Pasteur svoj stari laboratorij na pariški visoki šoli predelal v majhno, po znanstvenih načelih urejeno pivovarno z lepimi bakrenimi kadmi in položčenimi kotli.

Toda Pasteur se je kmalu naveličal variti pivo. Še nikoli ni maral zanj in pokušati ga mu je bilo tolikanj zoprno, kakor vdihavati tobakov dim. Silno se mu je upiralo, ko je spoznal, da mora biti dober pivec, kdor hoče pivo uspešno raziskovati. Enako ga je togotilo dognanje, da pivo še ni

kdo ve kako pitno, če le vsiljive male škodljivce odvrne od kadi. Da so še drugačne umetnije potrebne, ako hoče zvariti prida pijačo. Kar smešen pa je bil, kadar je prijel za vrček penečega se piva in ga pokusil. Na vse načine se je mrdal in silil, da ga je spravil nekaj požirkov po grlu, pa naj je bilo kakršno koli, še tako dobro. Njegov davni prijatelj Bertin, profesor fizike, je rad prišel k njemu na pivo in se mu ob takih priložnostih do solz nasmejal. Seveda, sam ga je mogel popiti, kolikor ga je videl, in še takega, ki je Pasteur o njem trdil, da je za nič. Toda njemu je šlo in celo oblizoval se je po njem. Še Pasteurovi asistenti so se muzali svojemu mojstru, kadar je pokušal pivo, ko mu je bilo tako malo po volji. Seveda ne v obraz, ker ga ni bilo dobro dražiti. Pasteur je bil velik raziskovalec in čudotvoren misijonar svoje znanosti, a ni bil pivec, kakršen bi moral biti, da bi uspel tako, kakor je obetal. Tudi poznanje pijače je dar, samo nekaterim prirojen. Saj prav tako nima vsakdo takih ušes, da bi razložil dobro godbo od malo vrednega brenkanja. Vendar je Pasteur tedaj le veliko storil za francosko industrijo piva, kar so pivovarnarji sami priznali.

Znanstveniki po večini samevajo ko kaki strogi menihi. Pasteur pa ni bil za samotarjenje. S svojimi poskusi že dolgo ni več le iskal in odkrival, temveč tudi občutno spodbijal vse nasprotnike, če so kakor koli ugovarjali njegovemu nauku o klicah. Tako je sicer zvlekel znanost na javen sejem, a prav po tej poti je s svojimi čudovito izvedenimi poskusi zbudil v ljudeh upanje na boljše čase.

Pasteur se je zdaj zapel v znanstven prepir s francoskima naravoslovcema Frémyjem in Treculom zaradi glivic, ki naj spreminjajo grozdni sok v vino. Frémy temu sicer ni oporekal, le to je v Akademiji znanosti trdil, da nastajajo glivice znotraj jagod in same od sebe. Drugi učenjaki so se mu samo dobrovoljno posmihali, Pasteur pa je pri priči vzrožil.

»Po Frémyjevem torej nastajajo glivice kar lepo v grozdu in same od sebe. Že prav. Samo kaj bo imel še povedati na moj naslednji poskus!« je rohnal. Precej si je pripravil nekaj okroglastih steklenk in jih do polovice napolnil z grozdnim sokom. Seveda je vsaki iztegnil vrat v zakrivljeno cev in imel vse po nekaj minut v vreli vodi, da se je sok do

vročega ogrel. Mehurčkov in glivic pa v njem še čez več tednov ni bilo opaziti; sok se ni kvasil. Potlej je Pasteur šel v vinograd in nabral nekaj grozdnih jagod, ki so pravkar dozorele. Doma jih je umil v prekuhani vodi s segreto ščetko iz drobne jazbečje dlake. Kapljico te vode je preiskal z mikroskopom in seveda uzrl v njej znane krogličaste glivice. Iznajdljiv kot je bil, je desetim steklenkam z ukrivljenimi vratovi iztalil ob straneh še ravne cevke in kanil vanje po eno kapljico one vode, ki je v njej umival grozdne jagode. V teh steklenkah se je grozdni sok že čez nekaj dni spenil v mošt. Kar je še imel tiste vode, jo je prevrel in skozi ravne cevke po kapljicah nakapal v deset nadaljnjih steklenk. Po nekaj dneh je že zadovoljno momljal predse: »Tu notri se mi pa sok ne kvasi. Saj tudi ne more biti drugače, ker so glivice poginile, ko je voda vrela.«

»Zdaj bom pa napravil še bolj neznan poskus in temu tepcu Frémyju dokazal, da v grozdnih jagodah ni glivic,« si je dejal in vzel ozko, na enem koncu koničasto in zateljeno cevko. Konico je močno segrel v ognju, da bi za gotovo poginilo vse, kar je bilo na njej živega. Nato pa je previdno sunil z njo v grozdno jagodo in jo v njej odlomil. Kapljico soka, ki se je pri tem pocedil v cevko, je zdaj prenesel v drugo prekuhano, z grozdnim sokom do polovice napolnjeno steklenko z ukrivljenim vratom. Malo dni kasneje je veselo ugotovil: »Sok se ne kvasi. Torej ni bilo v grozdni jagodi nobene glivice! S Frémyjem je pri kraju.« Svojo ugotovitev je ko po navadi tudi to pot posplošil in dejal: »Mikrobi nikoli ne nastanejo sami od sebe, ne v grozdnih jagodah, ne v sviloprejkah, ne v kakih drugih zdravih živalih, tudi ne v živalski krvi ali seču! Frémy nima čemu oporekati.« Sam zase pa je pač še menil: »Iz tega le malega poskusa bodo izšli še taki čudeži, da se jim ljudje zlepa ne bodo mogli načuditi.«

8

Tedaj je res tako kazalo, ko da bi Pasteur upravičeno upal rešiti ljudi bolezni. Pravkar mu je jako spoštljivo pisal angleški kirurg Lister. Nadrobno mu je razložil, kako po novem operira ljudi tako, da so varni pred smrtonosnim zastrupljenjem, saj je to dotlej domala po vseh bolnicah spravilo v smrt osem od desetih ljudi. »Dovolite mi,« mu je pisal Lister, »da se Vam prisrčno zahvalim, ker ste me s svojimi sijajnimi raziskavami o klicah gnitja prepričali o pravilnosti Vašega nauka in mi tako pomagali do načela, po katerem je razkuževalni način postal tudi uspešen. Če boste kdaj prišli v Edinburg, boste v naši bolnici videli, kaj dobrega ste storili človeštvu s svojim delom. Mislim, da Vam bo to tudi najlepše plačilo.«

Pasteura je Listerjevo pismo tako razveselilo kakor kakega dečka prva igrača. Rad ga je kazal prijateljem in ga tudi v svojih znanstvenih spisih s pohvalo vred navajal, celo v neki razpravi o pivu! Nato je s svojimi naslednjimi izvajanjmi dodobra strl v nič ubogega starega Frémyja, čeprav ga je bil že s svojimi lepimi poskusi prisilil k molku. Storil pa je to tako, da ga še omenil ni. Le sebe je hvalil in govoril o svojih lastnih »znamenitih odkritjih«, imenoval svoje nauke edino pravilne in zaključil z besedami: »Prava znanost se vedno uveljavi. Še gospod Balard je v svoji očetovski naklonjenosti poudaril, kako značilno je to za moje raziskave.« Frémy ni imel več kaj reči.

Po vsej Evropi so že govorili o mikrobih in Pasteur si je bil dobro svest, da je samo njegova zasluga, če niso male živalce več zgolj igračke za radovedneže in jih imajo že

Mačici. (Fot. Fr. Krašovec.)

vsi za koristna bitja. Kako se bodo ljudje šele čudili, ko jim jih bo prikazal tudi kot strašne smrtne sle in najhujše sovražnike človeškega rodu!

V Franciji je Pasteur že nekaj časa veljal za največjega Francoza in celo na Danskem so nekateri vodilni pivovarji postavili v svoje laboratorije njegovo poprsje. Toda ko je Claude Bernard naglo umrl in so njegovi prijatelji objavili zadnje nedokončano delo tega velikega moža, je zadelo Pasteura nekaj strašnega. V tem spisu je namreč Bernard obravnaval prevrejanje grozdnega soka v vino in trdil, da so vsi Pasteurovi nauki napačni.

Pasteur svojim očem ni mogel verjeti. To naj bi mu bil storil Bernard, veliki Claude Bernard, ki je v Akademiji sedel zraven njega in njegovo delo vedno le veličal! Kolikokrat sta se tamkaj zbadljivo posmehovala našopirjenim zdravnikom, ki so menili, da more njihova znanost prebiti brez stvarnih poskusov, in njega na moč omalovaževali. A kaj, če so mu ugovarjali takile zdravniki in kakšni bedasti naravoslovci! Može, ki so res kaj veljali, so njegovo delo vedno cenili. Zategadelj mu ni šlo v glavo, da bi ga mogel spodbijati Claude Bernard!

Bil je kakor omamljen, a ne dolgo. Potem je zahteval, naj mu pokažejo Bernardov izvirni rokopis. Pa so mu ga dali. Proučil ga je silno pazljivo in ugotovil, da so poskusi, ki jih je Bernard našteval, le nekakšni začetki in nedoločni očrti. Njemu na veselje so Bernardovi prijatelji izvirnik tu in tam tudi obzirno spremenili, da bi bil bolj čitljiv. Kaj kmalu se je Pasteur znesel nad njimi pred vsemi člani Akademije znanosti in jih s svojim tačasnim ponašanjem močno vznemleval. Čez mero zbadljivo je grajal Bernardove prijatelje, ker so si upali objaviti razpravo, ki prikazuje njegove znanstvene nazore za dvomljive.

Ko pa se je izdivjal in unesel, je šel zavračati Bernardove trditve z umnimi poskusi, kakršni so tudi le njemu mogli priti na mar. Kakor kakšnemu Amerikancu, ki si hoče v šestih tednih sezidati nebotičnik, tako se mu je naenkrat mudilo nakupiti železje in ogromne kose dragega stekla, dobiti tesarje, da so mu po njegovih iznajdljivih načrtih postavili prenosljive steklene rastlinjake. Njegovi asistenti še jesti in spati niso utegnili, tako so morali hiteti pripravljati steklenke, mikroskope in do vročega segrete batene tulce. Ni bilo dolgo, da je imel povezano in zavito vse potrebno za na pot v svoj domači kraj, kjer je nameraval z novimi poskusi ugotoviti, če res ne drži njegov nazor o kvašenju. Ker je bil tudi tako brezobzirne čudi ko kak Amerikanec, je vse drugo delo pustil vnapre in se odpeljal v Arbois.

Ko je prišel v svojo gorico, je precej postavil okoli nekaterih vinskih trsov rastlinjake; posamezne dele je bilo treba neprodušno tesno zložiti. Preudarno si je bil dejal: »Zdaj smo sredi poletja in grozdje še dolgo ne bo zorelo. Kolikor vem, pa v tem času še nikoli ni bilo najti na njem glivic.« Da bi tudi ob času zorenja še bolj gotovo ne mogle iz zraka do njega, je na vse grozde v rastlinjakih prav previdno nataknil še batene tulce, ki so mu jih morali njegovi asistenti prej znova do vročega segreti, da je poginilo vse, kar se je morebiti medpotoma nabralo na njih živega. Nato se je vrnil v Pariz in nestrpnost čakal jeseni, ko grozdje dozori. A kar ni mogel dočakati, da bi že dokazal napačnost Bernardove trditve, zato je prvič seveda prezgodaj odpotoval zopet v Arbois. Ko pa je prišel tjakaj drugič, je bilo grozdje zrelo. Z mikroskopom je preiskal vse grozde na trtah v rastlinjakih, a kake glivice ni zasledil na nobeni jagodi. Ves razvnet je nekatere od teh zmečkal tako, da

se je sok pocedil v skrbno segrete steklenke, kjer ni kasneje niti en sam samecat mehurček kazal na vrenje. Ko pa je prav tako storil z grozdom s trt na prostem, se je sok kmalu kar penil, ko je prevreval. Nazadnje je narezal za nekaj šopov vejic vinske trte z grozdi v tulcih, da jih bo v Parizu odnesel v Akademijo. Vsem tovarišem bo ponudil po grozdu; kdor ga bo le hotel, vsakemu ga bo dal in ga zraven izzval, naj kar poskusi napraviti iz njega vino! Dobro je vedel, da jim to ne bo uspelo, če ne bodo prej prenesli v sok kaj kvasovk. Kar prepričajo naj se, kako se je Bernard motil! Na poti v Pariz je morala njegova žena ves čas čisto pri miru sedeti, ker je držala v rokah šope trtnih vejic in se tulci na grozdi niso smeli niti malo premakniti. Do Pariza pa so imeli cel dan vožnje!

V Akademiji je precej pri prvi naslednji seji poročal, kako je v svoji gorici zavaroval grozdje pred glivicami. Zmagovito je dejal: »Menda mi ni treba koga še posebej opozarjati, da ni bilo ob času mojih poskusov ne v Arboisu in ne kje drugje na svetu vinograde, kjer bi katera trta obrodila tako grozdje, ki bi ne moglo prevreti v vino. Ali ni torej čudno, da je v mojih rastlinjakih dozorelo grozdje, ki ne dá vina? Kaj pravite, zakaj neki? Samo zato, ker sem ga ob določenem času zavaroval pred zunanjim zrakom...«

Razvnel se je in jim pravil prečudne napovedi, ki so se pozneje res tudi vse izpolnile. Tako je vse navdahnul, da mu ni nihče več mogel šteti v zlo, ker se je nekoč grdo prepiral z mrtvim prijateljem Bernardom. »Verjemite mi,« je dejal, »da upravičeno pričakujemo dneva, ko se bomo mogli ubraniti strašnih preizkušenj z naredbami, ki jih bo prav lahko izpeljali!« Pravil jim je, kako neusmiljeno mori rumena mrzliza v New Orleansu in črna kuga ob Volgi, in jim obetal, da se jim jih v prihodnosti ne bo treba bati.

Tačas je bil v vzhodni Nemčiji neki mlad, silno vztrajen pruski vaški zdravnik že na poti k čudežem, ki jih je prerokoval Pasteur. Ta mladi zdravnik je v svojem prostem času delal kaj čudne poskuse z mišmi. Izmisli si je duhovit način, po katerem je mogel enovrstne mikrobe ločiti od drugih, kar se Pasteuru pri vsej iznajdljivosti ni nikoli posrečilo.

(Končano je.)

N O V E K N J I G E

SLOVENSKE ČITANKE ZA PRVE ŠTIRI RAZREDE SREDNJIH IN SORODNIH ŠOL. Sestavili dr. Anton Bajec, dr. Rudolf Kolarič, dr. Mirko Rupel, Ant. Sovrè, Jakob Šolar. Str. 244 + 264 + 240 + 232. Druga, predelana izdaja. Ljubljana 1939. Banovinska zaloga šolskih knjig in učil. — Prva dva dela obsegata tudi slovnico (za 3. in 4. razred izide pozneje v posebni knjigi), četrti del pa slovstvo, ki obravnava narodno pesništvo, književnost in slovstvene oblike. Vsak del ima po štiri umetniške priloge (izmed katerih je po ena reproducirana v barvah) naših najpomembnejših starejših in sodobnih likovnih umetnikov (B. Jakca, L. Lajnerja, T. Kralja, H. Smrekarja, Fr. Tratnika, J. Petkovška, R. Jakopiča, I. Groharja, T. Kosa, M. Langusa, L. Dolinarja, M. Jame in Iv. Meštroviča) ter posnetke reliefa Orfej in Evridika iz klasične dobe grške umetnosti. K posameznim prilogam je napisal ustrezajoči tekst dr. Fr. Stelè, ki je dela stilno analiziral ter jih tako umetnostnozgodovinsko in estetsko približal dijakom. Vzporejanje likovnih in literarnih del, ki je v novejši slovstveni zgodovini že kar običajno in ki so ga sestavljali novih čitank pri nas menda prvi uvedli, ni samo estetskovzgojnega pomena, marveč

odpira tudi globlji pogled v umetniško snovanje in ustvarjanje sploh, v organsko zvezo raznih umetnostnih načinov, zlasti pa lajša razumevanje in doživljanje posameznih slogov kot izrazov enega in istega duha tako v besedni kot likovni umetnosti (in seveda tudi v glasbeni). Na to opozarjajo sestavljalci čitank n. pr. pri čudovitem Cankarjevem opisu Vrhnik: Cankar je največkrat v svojih opisih hotel izraziti vtis (impresijo), ki ga je nanj napravil kraj, predmet ali dogodek. Primerjaj podobe naših impresionistov (Jame, Jakopiča in Groharja) s takim opisom! Kakor tam niso predmeti nadrobno risani, natančno ločeni drug od drugega, marveč podani le po barvnih lisah in odtentkih, tako je tudi tu opisana Vrhnika le po osebnih vtisih nekaterih posebnosti; a tudi te niso nadrobno opisane in določene (IV. del, str. 173). Prav tako posrečena, kulturno-vzgojna je bila zamisel sestavljalcev, da so dali opremiti čitanke s portreti najpomembnejših slovenskih, srbskih, hrvatskih in nekaterih svetovnih avtorjev, ki so zastopani v njih. Narisal jih je Božidar Jakac in so po večini dobri, le nekaj (n. pr. obraz Srečka Kosovega ali Josipa Murne-Aleksandrova) je manj posrečenih. Celó na karikature s potrebnimi opisi in razlagami sestavljalci niso pozabili; v čitankah imamo tri izvrstne Smrekarjeve karikature Cankarja, Župančiča in Finžgarja. Tekst pojasnjuje ali poživlja še nekaj drugih podob, n. pr. Valvasorjeva Kako hudič polhe pase berilo iz Jurčiča: Jesensko noč med slovenskimi polharji. — Iz tega pa je že razvidno, kako premišljeno, temeljito in metodično so se sestavljalci lotili svojega dela; še bolj se bo to seveda pokazalo iz izbora in ureditve posameznih tekstov, ki so pač osnovno gradivo čitank. Berila, v katerih so zastopani večidel naši najboljši pesniki in pripovedniki, pa tudi precej srbsko-hrvatskih in najznamenitejših evropskih (Ezop, Homer, Ovidij, Tolstoj, Turgenjev, Maeterlinck, Puškin, Sienkiewicz, Reymont, Shakespeare, Dante, Gogolj, Molière, Andersen itd.), bodo omogočila dijaku sistematičen pregled ne samo domače, temveč tudi druge evropske literature v izbranih, jezikovno izpiljenih prevodih. Izmed slovenskih pesnikov in pisateljev so sestavljalci upoštevali poleg klasikov zlasti avtorje, ki so se uveljavili nekako do konca svetovne vojske (1918); povojnih je zastopanih le kakih deset, med njimi Srečko Kosovel s skromno pesmico Balada (I. del, str. 49). Naj takoj omenim, da bi si želel njegovih pesmi nekoliko več, vsaj še dve, tri izmed tehle: Mati čaka, Sredi noči, Oreh, Bori, Starka za vasjo. Tudi bi moral biti v opomnji k objavljeni Baladi bolj poudarjen njegov slovstveni pomen, saj je Srečko Kosovel eden naših največjih pesnikov. Vem, da je izbor za čitanke zelo težaven, ker je treba upoštevati različne vidike, vendar pa bi sestavljalci nikakor ne smeli prezreti Alojza Gradnika, enega najmočnejših pesniških oblikovalcev po vojski, ki bi ga seveda tudi ne smelo manjkati v slovstvenem pregledu ob Preglju in Bevku. Sicer izboru na splošno ni kaj ugovarjati, v marsikaterem oziru je kar izvrsten, vsekakor pa skrbno pretehtan. Omenim naj še, da so imeli sestavljalci srečno roko, ko so narodni poeziji odmerili toliko prostora. Čitanke niso samo učbeniki, marveč prave antologije, ki jih bo tudi nedijak z veseljem vzel v roke in jih z užitkom prebiral. — Berila (pesmi in proza, ta večidel v odlomkih) so tako sestavljena, da tvorijo tu pa tam nekake vsebinsko zaokrožene celote, ki so miselno in čustveno ubrane na kak motiv, n. pr. domoljubje, božič, pesništvo itd. Razporedenje take celote poglavlja včasih še priloga s svojo nazornostjo. Tako ciklično ubrano celoto tvorijo n. pr. tale berila v III. delu: Anton Aškerc: Tlaka (str. 182), Avgust šenoa: Za staro

pravdo (str. 185), Anton Aškerc: Kronanje v Zagrebu (str. 190). Berila spremlja in njihov vtis stopnjuje Dolinarjev Matija Gubec (str. 192/193). S tako kompozicijo beril so sestavljalci nedvomno hoteli poudariti miselno in čustveno vsebino sestavkov in pesmi ter jo tako približati dijaku, da jo neposredno dojame, doživi v vsej njeni polnosti in živosti. — Namen sestavljalcev pa ni bil samó, da podajó v čitankah izbor najlepših in najznačilnejših del iz domačega in tujega slovstva, marveč jim je šlo tudi za to, da pokažejo lepoto in pravilnost slovenskega jezika v njegovi zadnji dognanosti. Čitanke morajo biti v vsakem oziru vzorne, zato mora pri njih sestavljanju v enaki meri sodelovati filolog, esteta in literarni zgodovinar; seveda ni nič čudnega, če je včasih filološki vidik močnejši od estetskega ali obratno. Zlasti pri doslednem uveljavljanju zadnjih pravopisnih in pravorečnih dognanj se včasih to ravnovesje rado nekoliko poruši. V kolikor sem utegnil primerjati, kako so sestavljalci prirejali izvirne, prvotne tekste, sem mogel ugotoviti, da so ravnali pri tem zelo vestno in tenkočutno, zlasti pri pesmih, ki so seveda mnogo občutljivejši organizmi kakor proza, zlasti čista epika. Opazil sem tudi, da jezikovno in deloma tudi stilistično prirejanje proze, ako seveda ne gre za kako kritično izdajo tekstov, ni vedno tako kočljivo, kot bi si človek mislil. Mencingerja in Trdino so n. pr. sestavljalci čitank tu pa tam ne samo jezikovno izčistili, marveč tudi stilistično izboljšali. Seveda so take korekture dopustne samo pri pripovednikih, ki jih ne moremo šteti med čiste umetnike. Nekatere lahke korekture v skladnji pri Cankarjevem Gospodu stotniku v I. delu pa se mi zdé že komaj opravičljive. Bolje bi bilo, da bi jih sestavljalci izvršili v opomnjah pod črto kot pri nešteti drugih berilih, kjer tolmačijo nenavadne ljudske izraze, oblike, ki jih danes ne pišemo več, nepravilno rabo časov itd. Prav tako bi jaz ne popravljal Prešernovemu Povodnemu možu verza: | ko da bi lahké perutnice imela, | bila bi brez trupla okrog se vrtela, ... v: ko da bi brez trupla okrog se vrtela, ... (III. del, str. 56.) V Cankarjevem odlomku Vrhnik (IV. del, str. 172) so sestavljalci v stavku: Čez bore, čez hoje, od tihega Krasa, od morja šumi burja, plane v ravan, ... napačno popravili v: ... plane v ráven, ... Pravopis (mala izdaja, 1937) ima ravan, ravni. Pa če bi tudi biló pravopisno pravilno ráven namesto ravan, bi morala vsaj pri Cankarju ostati napačna oblika, ker jo je Cankar v sebi muzikalno doživel, mu je torej pomenila muzikalno vrednoto. — Sestavljalci pa niso poskrbeli le za skrben izbor beril in za njih jezikovno čistost, niso samo raztolmačili nenavadnih izrazov in tujih besed v opomnjah, marveč so v le-teh razložili vse pesniške in slovstvene oblike od stopice, verza in rime pa do novele, črtice in tragedije, podali nešteto miselnih analiz, opisov in vaj, napisali nič koliko umetniških biografij in stilnih karakteristik posameznih del — jasno, točno, brez nepotrebnih besed, površnosti in približnosti. Samo v teh opomnjah je skritega silno veliko študija, miselne priprave in dela. — Zadnji, IV. del čitank pa je gledé na slovstveni pregled na koncu knjige urejen predvsem literarnozgodovinsko, po večini v prav takih cikličnih enotah, kakor smo jih v drugi zvezi že omenili. Književnost (nekak repetitorij slovenske literarne zgodovine) je razdeljena na osem dob: prvi zapiski (od konca 10. stol. do 1551), protestantska verska obnova (1551—1600), katoliška verska obnova (1600—1768), razsvetljenstvo (1768 do 1819), romantika, romantični realizem (1848—1880), realizem in naturalizem (1880—1899) in sodobnost. Posameznih dob, njihovih tokov in nosilcev dijak ne bo spoznaval samo

iz jedrnatih označitev tega kar se dá zgoščenega slovstvenega pregleda, marveč neposredno iz tekstov, tako da mu definicije in karakteristike ne bodo več mrtve formule ali prazne sheme. Na tem načelu zgrajeno si predstavljam tako nujno potrebno slovensko slovstveno zgodovino za višje razrede srednjih šol; da bi jo čimprej dobili! — Na koncu naj omenim še opremo teh čitank, ki je mora biti vesel vsak ljubitelj lepe knjige. Kdor jih primerja s prvo izdajo, se kar načuditi ne more, kaj vse se dá doseči s skromnimi tipografskimi sredstvi, če si odmislimo seveda drage priloge in portrete. Glede vsebine kakor opreme so te čitanke mejnik v zgodovini slovenskih učbenikov. Zato jih ne moremo dovolj priporočiti vsem, ki ljubijo našo knjigo in lepo slovensko besedo.

—k.

SVETO PISMO NOVEGA ZAKONA. Drugi del: Apostolski listi in Razodetje. Drugi natis. Priredili dr. Fr. Jere, dr. Gr. Pečjak, dr. A. Snoj. Ljubljana 1939. V založbi škofijskega ordinariata. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. — Novi zakon po grškem izvirniku je izdala prvič Bogoslovna akademija v založbi Katoliškega tiskovnega društva, evangelije in Apostolska dela leta 1925, apostolske liste in Razodetje 1929. Prireditelji so na mnogokrat izrečene želje izdali »drugi natis«, to je »ljudsko izdajo«, ki je po svoji zunanji opravi, po opombah in tisku ter ceni primerna, da pride v roke vsakomur. Prevod je seveda ostal nespremenjen, opombe so prireditelji skrčili, opustili so vsako navajanje vzporednih mest, povedali nekatere bolj poljudno in druge sploh opustili. Iz drugega natisa se razodeva velika vestnost pri ponovni izdaji. Ta izdaja bo kot pomožna knjiga za dijaštvo važna, zato jo že zdaj rado naroča. Velja, kar je na pot napisal temu prevodu leta 1925 nadškof Jeglič: »Kar smo že vsi davno želeli, to smo sedaj dosegli... Vzemite knjigo in veselega srca čitajte prezanljivo zgodovino življenja Gospodovega in prvo burno zgodovino naše svete Cerkve, ki je natanko in posebno zanimivo popisana. Dogodki so tako živo naslikani, da vas bo srce kar vleklo čitati jih zopet in zopet.«

Fran Erjavec: O IZOBRAZBI KMEČKE MLADINE. Ponatis iz letnega poročila Kmetijske zbornice. V Ljubljani 1939. Izdala Kmetijska zbornica dravske banovine. — Pri naša pregled in statistiko našega šolstva volče, posebej kmetijskega, in primerja našo kmečko izobrazbo z drugimi narodi. Hoče biti osnovna študija.

PAX ET BONUM. Spominski listi, posvečeni sedemstoletnici minoritskega samostana v Ptuj. Ptuj 1939. Izdal in založil minoritski samostan v Ptuj. Tiskala Mohorjeva tiskarna v Celju. — Uvod predstavi lepo opravljeno knjigo takole: »Namen te knjige ni, izčrpno pokazati zgodovino oo. minoritov v Ptuj, temveč razgrniti nekaj slik o delovanju manjših bratov na naši zemlji v duhu svojega svetega ustanovitelja.« Uredil je knjigo dr. Franc Stelè. Sodelovali so šibeniški škof, minorit dr. Jeronim Mileta, ptujski gvardijan p. Mirko Godina, razni prijatelji samostana, med njimi Ksaver Meško, ki je kot študent dobival pri minoritih hrano in slovensko zavest. Tehten je uvodni članek Frana Terseglava o pomenu katoliških redov.

BIBLIOGRAFIJA SLOVENSKE KMETIJSKE LITERATURE V LETIH 1919—1938. Sestavila dr. Janko Šlebinger in ing. agr. Janez Maretič. Izdanja Kmetijske zbornice dravske banovine 2. V Ljubljani 1939. Založila Kmetijska zbornica v Ljubljani. Natisnila Zadružna tiskarna v Ljubljani. Str. 207. — Skoraj nepregledno slovstvo o kmetijskih vprašanjih in panogah — nad 10.000 člankov, do 300 knjig in

brošur ter nad 40 časopisov — sta avtorja registrirala z vestnostjo in potrpežljivostjo znanstvenika. Knjiga ima štiri dele: splošno kmetijstvo, poljedelstvo, živinoreja in gozdarstvo. V dodatku so dragoceni življenjepisni podatki o kmetijskih strokovnjakih in pisateljih. S spisom je Kmetijska zbornica proslavila dvajsetletnico osvobođenja in naredila podlago za nadaljnje urejeno proučevanje kmetijskih vprašanj. Knjiga bo vsakomur, ki ima s kmetijstvom kaj opraviti, dobrodošel informator.

N A Š E S L I K E

† **Francè Košir: VODA NA JEZU.** Zadnjič smo morali opraviti žalostno nalogo in naznaniti, da je Francè Košir, ta nadarjeni slikar, umrl dne 28. septembra t. l., komaj 33 let star. Naš list se ga je živega ponovno spomnil in objavil v zadnjih petih letnikih lepo število njegovih del: portretov, pokrajin, tihožitij in žanrskih skupin, slikanih in risanih. Iz teh reprodukcij si je mogoče z lahkoto ustvariti pravo podobo prerano umrlega umetnika, ki ga je med vsemi predmeti v prirodi najbolj privlačevala tekoča voda s svojimi skrivnostnimi, večno nemirnimi valovi. Saj ni čuda: Košir je bil potomec starodavne mlinarske rodovine, rodil se je v starem, nekoč grajskem mlinu v Škofji Loki, tam tik nad vodo živel kot otrok, se tja vračal mladenič in kot doraščajoč mlad mož ter tam prav ob vodi tudi prebil zadnje čase pred smrtjo. Tam pod očetovim mlinom so taki motivi, kakor je naš: jez, ki ustavlja bistro valove Poljanske Sore, da šumé čezenj in se penijo in v mavričnih barvah vrtinčijo. Vse lepote te slike seveda naša črna-bela reprodukcija ne more niti približno predstaviti, ker ji manjka poglavitno: barva. Toda tudi taka nam še podaja vsaj približno predstavo o eni najboljših in najbolj osebno značilnih Koširjevih slik.

Maks Buri: POGREBCI V BRIENZU V ŠVICI. V 6. letošnji številki je objavljena znana Burijeva slika »Vaški politiki«, sveže in neposredno podan prizor iz kmetskega švicarskega življenja. Nekako vzporedno delo je naša skupina, ki kaže pogrebce v Švici. Po pogrebu so ti štirje poštene možje zavili v krčmo, da ob kozarcu slastnega, svetlo belega švicarskega vina posede in spregovore besedo ali dve o pokojniku, ki so ga spremili do njegovega zadnjega počivališča. Dobro je umetnik pogodil značaje posameznikov, od zastrte žalosti in trpke vdanosti do neke dobrodušne neskrbnosti, ki se zdi, da nemo govori: »Saj še ni do nas prišlo! Še ga bomo!« Kompozicijsko je slika vzorno strnjena, osebe imenitno sestavljene in trdno med seboj povezane v celoto, barvno pa res čudovito izravnana. Svetlo ozadje dviguje in ostro omejuje skupino, da učinkuje navzlic neki skoraj hudomušni domačnosti prav res mogočno. Tudi ta slika kaže vso izredno umetniško osebnost velikega švicarskega slikarja Maksa Burija.

K. D.

DOM IN DRUŽINA

JOPIČ ZA SMUČARJE

ELIZA SKALICKY

Ko se pričenja zima, oživi smučanje in drugi zimski šport. Zato moramo pripraviti in izpopolniti tudi svojo zimsko garderobo. Dva jopiča sta skoraj nujno potrebna: brez rokavov in z rokavi. Za smučanje potrebujemo jopič z rokavi, ki se po potrebi raztegne, da se v njem lahko svobodno gibljemo, zato je pleten jopič bolj pripraven kakor katero koli drugo oblačilo iz blaga.

Jopič na naši sliki je za gospode srednje velikosti. Ima pa obliko, da ga lahko nosi tudi dama. Pleten je iz zelo debele zelene volne z iglami številke 4. Če hoče kdo delati s tanjšimi iglami in tanjšo volno, mora delati po kroju, ki je narisana na poli v tej številki. Vzorec je svojevrsten. Petlje ki tvorijo vzorec, so pletene iz sredine na vsako stran poševno. Vzorec delamo takole:

V prvi vrsti na licu pletemo sedem desnih petelj, osmo petljo dvignemo nepleteno tako, kakor bi hoteli pletiti levo petljo. Nato pletemo zopet sedem desnih petelj, osmo dvignemo in tako dalje.

V drugi vrsti na narobni strani pletemo tudi samo desne petlje, edinole tiste, ki smo jih na licu nepletene snele, popletemo z levo petljo z zanko vred. Tako delamo neizpremenjeno deset vrst (deset igel), torej pet dvojnih vrst. V enajsti vrsti na licu vzorec spremenimo toliko, da pletemo v prvi polovici vzorčne petlje za eno na desno v drugi polovici pa za eno na levo. Pri srednji vzorčni petlji dvignemo nepleteno eno petljo pred vzorčno petljo in eno potem. Vzorec gre iz srednje vzorčne petlje na vsako stran poševno. Tako pletemo zopet deset vrst (deset igel) in zopet pletemo vzorčno petljo iz sredine za eno petljo na desno in v drugi polovici na levo stran. Med vsako spremembo pletemo deset vrst (deset igel).

Pri prvi spremembi imamo v sredini eno petljo med dvema dvignjenima. V drugi imamo tri petlje vmes; torej pri vsaki spremembi za dve petlji več. Ko imamo v sredini 13 petelj, moramo pri prihodnji spremembi v sredini dvigniti osmo petljo in ta petlja tvori zopet novi stolpič. Tako delamo vzorec pri vseh delih: prednjem, zadnjem in pri rokavih. Del mora imeti vedno liho število petelj (1, 3, 5, 7), ker se iz srednje petlje dela vzorec. Vzorec je tudi narisana na poli.

Zadnji del: Nasnujemo 78 petelj. Pletemo 20 vrst (20 igel) dve levi in dve desni za rob. Vzamemo igle št. 2 $\frac{1}{2}$, da se rob ne raztegne. Nato pričnemo z vzorcem: sedem desnih petelj, osmo dvignemo, zopet sedem desnih in tako do konca. Srednjo petljo moramo dojemati, ker mora del imeti liho število. Zadnji del ima torej 79 petelj. — Do pod pazduhe pletemo 104 vrste (104 igle), torej 52 dvojnih vrst. Potem zazankamo na vsaki strani po štiri petlje hkrati. Nato delamo še 26 dvojnih vrst (52 igel) do ramen. Sedaj zazankamo v začetku vsake igle po pet petelj tako dolgo, da nam ostane še 21 petelj na igli. Te pa vse hkrati zazankamo.

Prednji del: Nasnujemo 86 petelj. Delamo 20 vrst dve desni dve levi za rob z iglami št. 2 $\frac{1}{2}$. Nato pričnemo vzorec. Srednjo petljo dojemamo, da imamo 87 petelj. Vzorec moramo pri kraju pričeti tako, da pletemo tri desne,

četrti petljo dvignemo, nato zopet sedem desnih, osmo dvignemo itd. Na koncu nam zopet ostanejo tri petlje. Do pod pazduhe delamo enako kot za zadnji del, to je 52 dvojnih vrst (104 igle). Tu zazankamo na obeh straneh po osem petelj hkrati. Nato pa še na vsaki strani trikrat po dve petlji, tako da smo na vsaki strani snele 14 petelj. Ko je vzorec v sredini tako daleč, da imamo tri nove stolpiče vzorčnih petelj, del razdelimo in pletemo sedaj samo desno stran dalje. Vzamemo pa štiri petlje več kakor polovico, ker bomo delale obenem gumbnice, ki morajo biti točno v sredini jopice. Delamo od pod pazduhe do vratnega izreza 26 dvojnih vrst. Med temi delamo tri gumbnice. Tu na strani pri vratu zazankamo najprej sedem petelj hkrati, potem pa pri vsaki vrsti petkrat po eno petljo, da dobimo lepo okrogolino. Skupaj smo snele 12 petelj. Potem na nasprotni strani za rokavno okrogolino pri vsaki drugi vrsti štirikrat po eno petljo dojemamo. Ko imamo pletenih 34 dvojnih vrst od pod pazduhe, zazankamo hkrati vseh 25 petelj, ki jih imamo še na igli. Nato nadaljujemo drugo polovico prednjega dela. Tu pa moramo sedem petelj najprej posebej nasnuti, šele potem dopletemo drugih 26 petelj prednjega dela, da imamo zopet 33 petelj kakor pri prvi polovici. To polovico delamo prav tako, samo da ne delamo gumbnic. Tistih sedem petelj, ki smo jih nasnuli zraven, moramo na narobni strani lepo prišiti.

Rokav: Nasnujemo 46 petelj in delamo 48 vrst dve levi dve desni z iglo št. 2 $\frac{1}{2}$. Nato pričnemo vzorec s sedmimi desnimi petljami, v sredini pa eno dojemamo. Rokav ima potem 47 petelj. Pri vsaki četrti vrsti na vsaki strani dojemamo, in sicer sedemkrat. Rokav ima potem 61 petelj. Do okrogline pletemo 55 dvojnih vrst. Nato šest petelj na eni strani zazankamo. (Pri drugem rokavu pa snamemo le šest petelj na nasprotni strani, sicer bi namreč dobili dva rokava za eno roko.) Nato delamo zopet šest dvojnih vrst (12 igel) in pričnemo za okrogolino snemati tako, da zazankamo vedno v začetku vsake igle eno petljo. Na ta način pride na vrsto zdaj ena stran zdaj druga. Ko imamo še 13 petelj na igli, vse hkrati zazankamo.

Za ovratnik nasnujemo 80 petelj, delamo pa same desne. Napletemo 24 vrst.

Rokav vsijemo tako, da pride šiv rokava tja, kjer smo pri prednjem delu snemale. Tisti del rokava, kjer smo šest petelj zazankale, je spodnji rokav.

DOBRA KUHARICA

ZELENJAVNA JUHA Z RIŽEM

Stresi v dva litra zavrele vode majhno pest opranega, na rezance zrezanega ohrovt, pest zrezane špinače, solate, list zelja, vejico zelene, droben nastrgan koren in zrezan por. Ko je zelenjava kuhana, razgrej v kozi za drobno jajce surovega masla ter prideni žlico moke in žličico zrezane čebule. Ko nekoliko zarumeni, razredči z zajemalko vode, zlij k zelenjavi in osoli. Ko nekaj minut vre, precedi in pretlači zelenjavo ter zakuhaj v njej eno do dve pesti riža. Pokrij in kuhaj počasi 15–20 minut ter postavi z nastrganim bohinjiskim sirom na mizo.

MEŠANICA (JOTA) IZ ZELENEGA OHROVTA, FIŽOLA IN KROMPIRJA Z OLJEM

Operi, zreži na rezance in popari z vrelo vodo liste srednje debele ohrovtove glave ter jih kuhaj v slani vodi do mehkega. Razgrej v kozi tri do štiri žlice olja, prideni žlico moke, žlico zrezane čebule in dva stroka strtega česna. Ko se moka prav malo zarumeni, stres v to prežganje kuhin in odcejen ohrovt, dva posebej kuhana, pretlačena krompirja s krompirjevko vred in $\frac{1}{8}$ l posebej kuhanega fižola s fižolovko vred. Vse dobro premešaj in kuhaj vse skupaj še nekaj minut. Postavi jed kot samostojno prikuho k poljubnemu mesu ali kot samostojno jed s polento na mizo.

KUHANO GOVEJE MESO Z RIŽEM

Skuhaj v juhi $\frac{1}{4}$ l riža, da je gost. Kuhanega zmešaj z rumenjkom in žlico nastrganega sira. Vzem $\frac{1}{2}$ kg mesa iz juhe, ga zreži na majhne rezance in praži v 3 dkg surovega masla. Nato naloži riž na krožnik in deni na vrh meso. Vse potresi s sirom in žlico drobtin ter polij z žlico raztopljenega surovega masla; postavi za 10–15 minut v pečico, da nekoliko zarumeni.

HITRO PRIPRAVLJENO MESO ZA SLADKORNO BOLNE

Razgrej v kozi 10 dkg masti in prideni žlico drobno zrezane čebule, praži dve minuti, prideni nekaj kapljic limonovega soka in magija, ščep popra, sol in na tanke rezine zrezano telečje meso ter duši deset minut; prilij nekaj žlic juhe in, ko prevre, primešaj zmešano jajce, še nekoliko premešaj in postavi na mizo.

JABOLČNI NARASTEK S PIŠKOTI IN SNEGOM

Obloži skledo, varno pred ognjem, s piškoti za otroke in daj vrhu piškotov za dva do tri prste visoko dušenih jabolk, ki jim primešaj nekoliko mezge. Vrhu jabolk potresi žlico opečenih in zmletih lešnikov in sneg dveh beljakov, ki mu primešaj eno ali dve žlici sladkorja. Postavi v pečico, da sneg nekoliko zarumeni.

JABOLČNI NARASTEK S SPENJENO SMETANO

pripraviš prav tako kakor s snegom, le da daš namesto snega vrhu jabolk stepeno smetano in postaviš mrzlega na mizo.

SADNA TORTA

Mešaj 6 dkg surovega masla, 8 dkg sladkorja in eno jajce deset minut. Nato prideni $\frac{1}{4}$ l mrzlega mleka ali bele kave, 8 dkg zarumenelih in zmletih lešnikov ali orehov, 12 dkg moke in polovico pecilnega praška. Vse dobro pre-

mešaj in stres v dobro pomazan tortni model, enakomerno razravnaj in speci. Pečeno še nekoliko toplo nadevaj z mezgo in obloži s kuhanim sadjem, n. pr. s krljci jabolk, hrušk, breskev, češpelj itd. Razreži torto in postavi še toplo ali popolnoma hladno na mizo.

KUTINOV SIR št. 1

Obriši $2\frac{1}{2}$ kg kutin, jih prereži čez polovico, položi v lonec in prilij $\frac{1}{2}$ l vode; pokrij in kuhaj, da se zmehčajo. Nato jih stres na rešeto, da se odteko, odtečene pa pretlači skozi sito. Pretlačeno mezgo stehtaj in daj toliko sladkorja, kolikor tehta mezga. Za 1 kg sladkorne sipe (kristala) deni $\frac{1}{2}$ l vode, kuhaj ta sladkor toliko časa, da postane kakor kaša, ter hitro primešaj pretlačeno mezgo, dobro zmešaj in kuhaj pri vročem, ne na odprtem ognjišču med vednim mešanjem pol ure. Nato stres še vroče v pripravljene modele ali kake druge posodice, ki si jih prav tanko namazala z oljem. Nekaj dni pusti sir na toplem, da se osuši, potem ga pa stres na desko, potreseno s sladkorjem, da se še od druge strani posuši. Nato ga zavij v bel papir, položi v škatlo in hrani na suhem prostoru.

KUTINOV SIR št. 2

Obriši $1\frac{1}{2}$ kg kutin, jih prereži, stres v lonec in prilij $\frac{1}{2}$ l vode, prideni 90 dkg sladkorja in kuhaj pokrito poldrugo uro. Nato vse skupaj pretlači, primešaj sok polovice limone in kuhaj še deset minut; delaj vse kakor zgoraj.

ANGLEŠKI ŠARKELJ

Napravi shajano testo. Najprej nalij v skledico tri žlice mlačnega mleka, prideni žlico sladkorja in 1–2 dkg drožja; zmešaj z žlico in postavi na toplo, da vzide. V drugo skledo pa deni $\frac{1}{4}$ l toplega mleka, 8 dkg sladkorja, nekoliko soli, 12 dkg surovega masla in 56 dkg moke, premešaj, prideni vzišli kvas in tri rumenjake, zopet vse dobro zmešaj in stepaj četrto ure. Nato vzemi eno četrtno tega testa v drugo posodo, mu primešaj dve žlici sladkorne sipe, dve kavini žličici kakaa, žličico vaniljevega sladkorja in žlico toplega mleka ter stepaj testo še deset minut. V prvo testo pa vtepi žličico limonovih olupkov in pest rozin. Oboje testo postavi na toplo, da nekoliko vzhaja. Vzhajano prvo testo stres na desko in ga nekoliko razvaljaj, položi nanj drugo testo ter oba skupaj zvaljaj in zvij. Položi ga v dobro pomazan model, ki ima v sredi cev, ga z roko dobro potlači in nekajkrat z nožem prebodi. Postavi šarkelj na toplo, da nekoliko vzide. Pomaži ga z raztopljenim surovim maslom in ga peci 50–60 minut. Pečenega stres na desko in takoj potresi z vaniljevim sladkorjem. (Ako hočeš imeti finejšega, prideni drugemu testu pest grobo sesekljanih orehov.)

BOŽIČNI OBROČKI

Mešaj deset minut 7 dkg surovega masla, 7 dkg sladkorja in eno jajce, prideni ščep soli, pol žličice sode bikarbone, dve žlici mrzlega mleka in žličico drobno zrezane limonove lupine. Vse zmešaj in napravi s $\frac{1}{4}$ kg moke testo. Testo pokrij in pusti, da pol ure počiva. Nato ga prav tanko razvaljaj in izreži z obodcem za krofe v okrogle koleščke, te pa še enkrat z majhnim obodcem ali naprstnikom; pokladaj jih na pomazano, z moko potreseno pekačo in jih naglo speci v precej vroči pečici. Ostalo zrezano testo pa pogneti in zopet razvaljaj.

M. R.

ZABAVA IN ŠALA

ANEKDOTE IN SMEŠNICE

NIČ NI NOVEGA POD SONCEM

Nekoč je prišel k Marlboroughu, angleškemu vojskovodju, star lovski tovariš ter mu pripovedoval o svojih stiskah in težavah. Prosil ga je, naj mu pripomore do častniškega čina. Marlborough je moža zelo ljubeznivo sprejel in mu obljubil vso svojo pomoč. Prijatelj je z veseljem upanjem odšel; ko pa je poteklo precej časa, sporočila o njegovi namestitvi pa le ni bilo od nikoder, se mu je zazdelo, da je vsa stvar zaspala. Zato je še enkrat odšel k vojvodu. Ta pa mu je takoj zaklical:

»Zelo mi je žal, toda pojavile so se precejšnje težave, ki zavirajo tvojo namestitev. Vendar pa ti posodim tri sto funtov. Pošlji jih vojvodinji, moji ženi; kakor hitro bo dobila denar v roke, bo lahko odstranila vse ovire.«

Prijatelj je kmalu potem dobil imenovanje za častnika.

KISLA TOLAŽBA

Neka gospa se je pritožila slikarju Trubnerju, da ji njena podoba ni nič podobna.

»Le pomirite se,« je rekel slikar, »v tridesetih letih postane vsaka podoba podobna.«

ODKRITOSRČNA OPOROKA

Angleški lord Eldon, ki je leta 1870 umrl v Londonu, je vse svoje premoženje zapustil neki norišnici. V svoji oporoki je določil:

»Norcem vračam vse, kar sem od norcev (namreč od ljudi, ki se pravdajo) dobil!«

Lord je bil namreč odvetnik.

PRIMERA O KRTOVI DEŽELI

Znameniti berlinski zdravnik Viljem Waldeyer je nekoč začel svoja predavanja s takimle uvodom:

»Gospodje! Anatomija (veda o raztelesenju) je za vsakega zdravnika osnova njegovemu znanju. Zdravnik, ki ne pozna anatomije, je podoben krtu. Obadva delata v temi in nasledek njunega prizadevanja so krtine!«

PRIJEMLJIVA RAZLAGA

Veliki fizik Kirchhoff, ki je z Bunsenom odkril spektralno analizo (raziskavo snovi z ugotovitvijo barvnih sestavin), je neki dvorni družbi razlagal nove svetlobne naprave. Seveda so vsi živo sledili njegovim besedam. Neka kneginja

pa je nenadno vprašala učenjaka, kakšen je torej razložek med konveksen (izbokel) in konkreten (stvaren). Kirchhoff se je prvi trenutek zmedel, vendar pa je kmalu tudi na to neumno vprašanje našel primeren odgovor. Rekel je torej:

»To vam zelo težko razložim. Konveksno se razlikuje od konkretnega približno tako kakor žganje od prežganke, ali kakor rokav od bokala, ali pa predujem od prijema.«

Visokost je seveda morala biti vsaj na videz zadovoljna z razlago, da se ni še bolj osmešila.

NI USPELO

Gospa Stiskačeva ima na hrani nekega precej ješčega gospoda. Nekega jutra ga opazuje, kako na debelo si namaže masla na kruh. Kar srcé jo zaboli pa vzklikne:

»Ali veste, gospod, po čem je to maslo? Po trideset dinarjev!«

Gospod: »Res? O, pa je vredno svojega denarja.« Si še enkrat namaže kruh.

IZNAJDLJIVI GOSTITELJ

Gospod Zaletel ima goste. Veseli so in dobre volje, da nikomur — razen gostitelju — še na misel ne pride, da bi šel domov. Tedaj poskusi gospod Zaletel še za... je. S kozarcem trči ob steklenico, da se gostje umirijo, potem pa vstane in slovesno spregovori:

»Zdaj vas pa prosim, dragi moji gostje, da na moje zdravje izpraznite sobo.«

DVOUMNO

Natakar: »Mogoče boste postrvi?«

Gost: »Bi že, pa nimam dosti denarja pri sebi.«

Natakar: »Oh, mi boste pa jutri plačali.«

Gost: »O... kaj pa, če do jutri umrem?«

Natakar: »No, potem pa tudi ne bo tolikšne škode!«

MOŽIČKOV OKUS

Mož si ogleduje novi ženin klobuk: »Češnje, hm, to ni po mojem okusu.«

Žena: »Taka je pač moda; več, da si ne morem privezati na klobuk kranjske klobase!«

MED PRIJATELJICAMI

Marija: »Veš, da sem strašno radovedna, ali me bo Viktor še maral, ko bom stara?«

Slava: »Nikar ne bodi preveč v skrbeh, saj boš kmalu videla.«

REŠITEV UGANK V NOVEMBRSKI ŠTEVILKI

Opomin. Začni spodaj in pobiraj črke na obeh straneh proti vrhu. — Kar ste vi, bili smo mi; kar smo mi, boste vi!

Uganka. Grob, ar. — Grobar.

Star rokopis. Jemlji črke nad črto po vrstnem abecednem redu črk pod črto. — Spomin za nami je dim.

Črkovna podobnica. Vse pride, vse mine.

Requiem. Razdeli abecedo na pet delov. Notne črte povedo vrsto, število not v skupini pa, katero črko vzemi iz tiste vrste. Najprej jemlji navzgor, po-

tem navzdol obrnjene note. — Dies irae, dies illa...

Tolažba. Vzemi v abecedi tisti soglasnik (vokale izpusti), ki ti ga pove črka v uganki. Samoglasniki so zaznamovani z rimskimi številkami. — Smrt je le vstopnina v paradiž. Cankar.

Posetnica. Cestni pometač.

Konjiček. Če hočemo živeti v poštenem miru, morata to hoteti vsaj dva. Skrit rek. Beri nazaj: Obet dela dolg.

Rek. Zdravnik ima zdravila, Bog pa zdravje.

Iz matrike. Pri vsakem imenu seštej številke, da dobiš črko iz abecede. — Kmet, steber države.

Lobanja. Zobje so abeceda. Škrbine pomenijo črke: m, r, s, t. — Smrt.

Steber. Jemlji najprej vsako 1., 3. in 5. črko v vsaki vrsti; ko te porabiš, jemlji še 2. in 4. črko. — Narod, ki zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.

Kronika smrti. Uredi umrle po alfabetskem redu krstnih imen, nato ti mesec pove besedo iz reka, dan pa črko iz tiste besede. — Gospod, daruj jim mir!